

Περιεχόμενα

Καλωσόρισμα

Σοφοκλής Φυττής Πρόεδρος του Σωματείου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας	5
--	---

Χαιρετισμοί

Τασούλα Ιερωνυμίδου Γενική διευθύντρια της Βουλής των Αντιπροσώπων	8
--	---

Χριστιάνα Ερωτοκρίτου Πρόεδρος Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Οικονομικών και Προϋπολογισμού	17
--	----

Πολύβιος Κόλοκος Γραμματέας Σωματείου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας	22
---	----

Ομιλητές

Ελένη Θεοχάρους Πρώην βουλευτριά και ευρωβουλευτριά, πρώην πρόεδρος Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Υγείας, ιατρός	23
--	----

Κυριάκος Τυρίμος Πρώην βουλευτής, πρώην μέλος Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Υγείας, ιατρός	33
--	----

Πάμπος Παπαγεωργίου Πρώην βουλευτής, πρώην μέλος Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Οικονομικών και Προϋπολογισμού, Επίκουρος Καθηγητής Φιλοσοφίας	43
---	----

Μαρία Κυριακού Πρώην βουλευτριά, πρώην μέλος Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Οικονομικών και Προϋπολογισμού, νομικός	48
--	----

Συζήτηση	53
-----------------	----

Νατάσα Χαραλάμπους:

(Πρώτη Λειτουργός Ερευνών, Μελετών και Εκδόσεων Βουλής των Αντιπροσώπων)

Αξιότιμε πρόεδρε και μέλη του διοικητικού συμβουλίου του Σωματείου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας,

Αξιότιμοι κύριοι και κυρίες νυν και πρώην βουλευτές και βουλευτρίες,

Αγαπητή γενική διευθύντρια της Βουλής των Αντιπροσώπων,

Εκλεκτοί μας προσκεκλημένοι,

Σας καλωσορίζουμε στη σημερινή εκδήλωση, που διοργανώνεται από το διοικητικό συμβούλιο του Σωματείου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας, με τίτλο «Η οικονομική πολιτική της Κύπρου και οι επιπτώσεις της πανδημίας και του πολέμου στην Ουκρανία».

Η μικρή μας Κύπρος αντιμετώπισε με θάρρος το ξέσπασμα της πανδημίας COVID-19, τον Μάρτιο του 2020, και δύο χρόνια αργότερα, τον Φεβρουάριο του 2022, πριν ακόμα συνέλθει από το πλήγμα του κορωνοϊού, βρέθηκε αντιμέτωπη όπως και οι υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης με τις οικονομικές και όχι μόνο επιπτώσεις της ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία.

Συγχαρητήρια στο διοικητικό συμβούλιο του Σωματείου Πρώην Βουλευτών για την απόφαση να εντάξει την περαιτέρω συζήτηση για τα θέματα αυτά στις δραστηριότητές του.

Αρχίζουμε με καλωσόρισμα από τον κ. Σοφοκλή Φυττή, πρόεδρο του διοικητικού συμβουλίου του Σωματείου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Σοφοκλής Φυττής:

(Πρόεδρος Σωματείου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας)

Καλό απόγευμα σε όλους και όλες σας.

Θα ήθελα να σας καλωσορίσω θερμά σε αυτή τη δεύτερή μας συνάντηση/συγκέντρωση/συζήτηση σε μια σειρά από δέκα σπουδαία θέματα, τα οποία έχουμε ορίσει και για τα οποία ομιλητές θα είναι πρώην βουλευτές ή ευρωβουλευτές. Η παρουσία σας μας ευχαριστεί και δίνει το μήνυμα ότι ο κόσμος των πρώην βουλευτών, των νέων βουλευτών και των φίλων του σωματείου μας ενδιαφέρεται για αυτά τα θέματα. Επίσης η παρουσία σας μας ενθαρρύνει να συνεχίσουμε τη δραστηριότητα την οποία αρχίσαμε εδώ και λίγους μήνες.

Θα ήθελα, πριν προχωρήσω σε κάποια σημεία, να ευχαριστήσω πάρα πολύ τη Βουλή, η οποία μας συμπαρίσταται και μας βοηθά. Ιδιαίτερα σε αυτή την εκδήλωση και στην προηγούμενη μας βοήθησε η Υπηρεσία Ερευνών, Μελετών και Εκδόσεων με οδηγίες της γενικής διευθύντριας, της κ. Τασούλας Ιερωνυμίδου.

Οι εξαιρετικοί μας ομιλητές θα μας αναλύσουν το θέμα, το οποίο είναι ευρύτατο, στη μία συνεδρία που έχουμε για αυτό το θέμα, ό,τι μπορέσουμε να ακούσουμε και ό,τι μπορέσουμε να ρωτήσουμε με θάρρος, να μας πούνε τις απόψεις τους πάνω στο σπουδαίο αυτό θέμα.

Η συγκέντρωση σήμερα γίνεται υπό τη σκιά του τραγικού δυστυχήματος στα Τέμπη, στο οποίο δυστυχώς έχασαν τη ζωή τους 57 Έλληνες, μεταξύ των οποίων και 3 Έλληνες της Κύπρου, και άλλοι 65 είναι τραυματίες. Η ευχή μας και η προσευχή μας είναι να μην υπάρξουν άλλα θύματα μεταξύ των τραυματιών, άλλοι θάνατοι και να μην υπάρξουν και άλλα δυστυχήματα. Προς τιμήν αυτών των ανθρώπων που έχασαν τη ζωή τους και οι περισσότεροι είναι νέοι, φοιτητές, θα ήθελα να σας παρακαλέσω να κάνουμε μονόλεπτη σιγή.

(Τήρηση μονόλεπτης σιγής)

Αιωνία τους η μνήμη!

Είναι γνωστό, αγαπητοί φίλοι και φίλες, ότι σήμερα, 8 του Μάρτη, είναι η διεθνής ημέρα που τιμάται η γυναίκα και το σωματείο μας, όπως και όλοι στην Κύπρο, τιμά τη γυναίκα και όλους τους ρόλους τους οποίους έχει, ρόλους τους οποίους όλη μέρα συναντούμε. Είναι μητέρα, είναι αδελφή, είναι γιαγιά, είναι σύζυγος, κόρη, νύφη, θεία, ξαδέλφη, είναι εργάτρια, είναι επιστήμονας, είναι επιχειρηματίας, είναι υπάλληλος, είναι αγρότισσα, είναι αγωνίστρια, είναι μητέρα στρατιώτη, είναι μητέρα φοιτητή, αγνοούμενου, απόδημου ή μετανάστη. Για να τιμήσουμε τη σημερινή μέρα, το σωματείο μας αποφάσισε να δώσει σε όλες τις γυναίκες από μία μικρή γλάστρα με gazania, ένα λουλούδι το οποίο, άμα το φυτέψετε, απλώνει κιόλας, είναι πολύ ωραίο. Θέλει όμως λίγο νερό κάθε λίγες μέρες!

Να μας ζήσουν λοιπόν οι γυναίκες, να είναι καλά στην υγεία, να χαίρονται τα παιδιά τους ή τα εγγόνια τους και όλους τους δικούς τους και να τīs χαιρόμαστε και εμείς, διότι η γυναίκα της Κύπρου υπερέβαλε εαυτόν όχι μόνο τα τελευταία χρόνια μετά την εισβολή αλλά ανά τους αιώνες. Είναι η γυναίκα που κράτησε την Κύπρο με τη δουλειά της και στα χωράφια και στο σπίτι, στον αργαλειό, στα δέντρα, στο κοπάδι και παντού.

Το τελευταίο που θα ήθελα να αναφέρω είναι ότι κάθε φορά που έχουμε τέτοια συγκέντρωση, εξαγγέλλουμε το επόμενο θέμα. Η επόμενη συγκέντρωση θα είναι στις 14 Ιουνίου 2022 -συμφωνήσαμε με τη Βουλή δηλαδή- ημέρα Τετάρτη, και το θέμα θα είναι το εξής: «Ευρωπαϊκή Ένωση και Κύπρος: Όραμα εισόδου Κυπριακής Δημοκρατίας, αποτελέσματα και προβλήματα». Οι εξαιρετικοί ομιλητές μας είναι πρώην ευρωβουλευτές ή επίτροποι της Ευρωπαϊκής Ένωσης και είναι οι Αντιγόνη Παπαδοπούλου, Ανδρούλα Βασιλείου, Χρήστος Πουργουρίδης, Τάκης Χατζηγεωργίου και Σοφοκλής Σοφοκλέους. 14 Ιουνίου σάς καλούμε. Θα σας ανακοινώσουμε βεβαίως ξανά την ημερομηνία, όταν πλησιάσει η εκδήλωση, για να παρακολουθήσετε και εκείνη

τη συζήτηση. Είναι επίκαιρη και εκείνη, διότι με τη νέα κυβέρνηση γίνεται μια νέα προσπάθεια για το Κυπριακό. Να δούμε πώς θα καταλήξει.

Είχαμε υπόψη μας να βάλουμε το θέμα του περιβάλλοντος στην επόμενη εκδήλωση, αλλά είπαμε να λήξει και η φασαρία, ο καυγάς για τον Ακάμα και μετά.

Σας ευχαριστώ πάρα πολύ.

(Χειροκροτήματα)

Πρώτη Λειτουργός Ερευνών, Μελετών και Εκδόσεων Βουλής των Αντιπροσώπων:

Καλώ στο βήμα τη γενική διευθύντρια της Βουλής των Αντιπροσώπων κ. Τασούλα Ιερωνυμίδου, για να απευθύνει χαιρετισμό.

Τασούλα Ιερωνυμίδου:

(Γενική διευθύντρια Βουλής των Αντιπροσώπων)

Αγαπητέ κύριε πρόεδρε του Συνδέσμου Πρώην Βουλευτών,

Αγαπητές κυρίες και κύριοι πρώην βουλευτές,

Αγαπητές και αγαπητοί πρώην συνάδελφοι,

Αγαπητοί συνάδελφοι,

Κυρίες και κύριοι,

Χωρίς αμφιβολία σαρωτικές υπήρξαν για όλα τα κράτη και τις οικονομίες τους οι επιπτώσεις από την πανδημία του κορωνοϊού αρχικά και αμέσως μετά με το ξέσπασμα του πολέμου στην Ουκρανία. Η Κύπρος, ως χώρα κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), βίωσε κατά την τελευταία τριετία τις απρόβλεπτες συνέπειες της πρωτόγνωρης κρίσης της πανδημίας COVID-19, στις οποίες και κλήθηκε να αντιδράσει άμεσα προς αποτροπή της οικονομικής αποσταθεροποίησης μέσω της λήψης μίας σειράς μέτρων που είχαν ως στόχο τη στήριξη των επιχειρήσεων και των αυτοτελώς εργαζομένων, την ανακούφιση των οφειλετών και την τόνωση της οικονομίας.

Κυρίες και κύριοι,

Η κυπριακή οικονομία, ως μία ανοικτή οικονομία βασισμένη σε πολύ μεγάλο βαθμό σε τομείς επιρρεπείς και ευάλωτους σε εξωγενείς παράγοντες, όπως ο τουρισμός, οι υπηρεσίες και ο κατασκευαστικός τομέας, ήταν αναμενόμενο ότι δε θα μπορούσε να αποφύγει τις συνέπειες της παγκόσμιας υγειονομικής κρίσης και της συνακόλουθης οικονομικής ύφεσης, αλλά ούτε τις συνέπειες των έντονων πληθωριστικών πιέσεων που έπληξαν όλες τις χώρες και οι οποίες επιδεινώθηκαν ως αποτέλεσμα του πολέμου στην Ουκρανία.

Παρά ταύτα, στη σκιά της σοβαρής οικονομικής συρρίκνωσης διεθνώς, όπως και των δραματικών γεωπολιτικών εξελίξεων και της ανοδικής συνακόλουθα πορείας των τιμών της ενέργειας, που εκτόξευσαν στα ύψη τις τιμές των βασικών εμπορευμάτων και τροφίμων, της αναστάτωσης στη διασυνοριακή εφοδιαστική αλυσίδα, του περιορισμού στην προσφορά πρώτων υλών και ενδιάμεσων προϊόντων, με τις πολύ αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομική δραστηριότητα τόσο της Ευρωζώνης όσο και παγκοσμίως, ο ρυθμός της οικονομικής μεγέθυνσης της Κύπρου για το οικονομικό έτος 2022 έκλεισε στο ποσοστό του 5,7% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος (Α.Ε.Π.).

Η σημαντική αυτή εξέλιξη για το οικονομικό έτος 2022 αποτέλεσε τη συνέχεια των θετικών δημοσιονομικών αποτελεσμάτων του 2021, έτος κατά το οποίο ο ρυθμός ανάπτυξης ως ποσοστό επί του Α.Ε.Π. έκλεισε επίσης στο εντυπωσιακό 6,6%. Η μεγάλη αβεβαιότητα και οι δύσκολες συνθήκες της τριετίας 2019-2022, σε συσχέτισμό με τους τελικούς δημοσιονομικούς δείκτες της εν λόγω περιόδου για τα αντίστοιχα οικονομικά έτη, επιβεβαιώνουν χωρίς αμφιβολία την ανθεκτικότητα και τις προοπτικές της κυπριακής οικονομίας, όπως αυτές αντικατοπτρίζονται στις πρόσφατες αξιολογήσεις και στην αναβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας από τους διεθνείς οίκους.

Κυρίες και κύριοι,

Κατά την περίοδο της πανδημίας, μέσα από ομολογουμένως άμεσα ληφθείσες αποφάσεις και καίρια στοχευμένους κυβερνητικούς χειρισμούς, αλλά κυρίως με την καθολική σύμπραξη της Βουλής, η οποία ήρθη στο ύψος των περιστάσεων, όταν τέθηκαν ενώπιον του σώματος συγκεκριμένα κυβερνητικά νομοσχέδια, η κυπριακή οικονομία έτυχε αποτελεσματικής στήριξης και τα χειρότερα αποφεύχθησαν. Με τρία συνεχόμενα πακέτα οικονομικής ενίσχυσης εργαζομένων, επιχειρήσεων και παραγωγών, ύψους πέραν του €1 δις, έτυχαν στήριξης από τον Μάρτιο του 2020 μέχρι τον Οκτώβριο του 2021 210 000 εργαζόμενοι. Περαιτέρω, με την αποτελεσματική και έγκαιρη ενίσχυση του τομέα της υγείας για την αντιμετώπιση των μεγάλων υγειονομικών αναγκών και την αποτροπή κατάρρευσης του συστήματος με όλα τα επακόλουθα και με την ενίσχυση της ρευστότητας της αγοράς για την αποτροπή ενός δυνητικού κύματος χρεοκοπίας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και της μεγάλης απώλειας θέσεων εργασίας, η κυπριακή οικονομία ξεπέρασε επιτυχώς και αυτή τη φορά τους σκοπέλους.

Είναι σημαντικό να λεχθεί ότι τον Μάρτιο του 2020 η Βουλή, εν μέσω εγκλεισμού και περιοριστικών μέτρων στη διακίνηση, κλήθηκε να ψηφίσει αρχικά δέκα νομοσχέδια, τα οποία κατατέθηκαν με τη μορφή του επείγοντος και με τα οποία θεσπίστηκαν τα μέτρα οικονομικής φύσεως προς στήριξη των επιχειρήσεων και των αυτοτελώς εργαζομένων και ανακούφιση οφειλετών, στο πλαίσιο του ειδικού προγράμματος στήριξης της οικονομίας για αντιμετώπιση του κορωνοϊού COVID-19. Στην ίδια γραμμή πλεύσης δόθηκαν χαλαρώσεις στην καταβολή φόρου προστιθέμενης αξίας (Φ.Π.Α.) για τα υποκείμενα στον εν λόγω φόρο πρόσωπα και αναστάλθηκαν επιβλητέες κυρώσεις, όπως ο πρόσθετος φόρος και τόκος. Αναστάλθηκε επίσης η υποχρέωση υποβολής φορολογικής δήλωσης εισοδήματος για εταιρείες και αυτοεργοδοτούμενους. Πέραν των πιο πάνω, δόθηκε προσωρινή εξουσία στην Υπουργό Εργασίας, Πρόνοιας και

Κοινωνικών Ασφαλίσεων να διαχειρίζεται με μεγαλύτερη ευελιξία θέματα επιδομάτων και αδειών, με στόχο την ενίσχυση των εργαζομένων κατά την εν λόγω περίοδο, ενώ επίσης αναστάλθηκε η έναρξη της ισχύος αυξημένων συντελεστών συνεισφοράς στο Γενικό Σύστημα Υγείας (ΓΕ.Σ.Υ.).

Έτι περαιτέρω, αναστάλθηκε η υποχρέωση καταβολής δόσεων για συγκεκριμένη περίοδο αναφορικά με οφειλότες ενταγμένους σε ρύθμιση αποπληρωμής οφειλόμενων κοινωνικών εισφορών, όπως και κάθε διαδικασία ανάκτησης κατοχής υποστατικού δυνάμει των διατάξεων του περί Ελέγχου Ενοικιάσεων Νόμου, αδιαφόρως του σταδίου στο οποίο αυτή ευρισκόταν, και καμία απόφαση ή διάταγμα για ανάκτηση κατοχής δεν μπορούσε να εκδοθεί από αρμόδιο δικαστήριο.

Ακολούθησαν και άλλα ειδικότερα μέτρα ελάφρυνσης των πολιτών κατά την εν λόγω περίοδο, όπως η χαλάρωση της υποχρέωσης καταβολής αποχετευτικών τελών με την επιμήκυνση των προβλεπόμενων περιόδων, μετά την πάροδο των οποίων επιβαλλόταν πρόσθετη επιβάρυνση επί του μη καταβληθέντος ποσού, η παροχή διευκολύνσεων αποπληρωμής τελών, μισθωμάτων, ενοικίων και δικαιωμάτων για σκοπούς τόνωσης της λατομικής βιομηχανίας, η οποία είχε υποστεί πρώτη τις συνέπειες των περιοριστικών μέτρων, και, μέχρι την επαναλειτουργία των επιχειρήσεων, η παροχή φορολογικών κινήτρων σε ιδιοκτήτες που ενοικιάζουν ακίνητη περιουσία σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα, ώστε αυτοβούλως να προέβαιναν σε εθελοντική μείωση του καταβλητέου ενοικίου και άλλα συναφή.

Θεσπίστηκαν επίσης μέτρα τόνωσης του τομέα του τουρισμού και ειδικότερα στήριξης της διοργανωτών οργανωμένων ταξιδίων και παραχωρήθηκαν κυβερνητικές εγγυήσεις προς όφελος όλων όσοι είχαν προπληρώσει για οργανωμένα ταξίδια, σε περίπτωση που οι διοργανωτές, οι τουριστικές ή οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις καθίσταντο αφερέγγυες.

Άξιο μνείας είναι επίσης το γεγονός ότι με άλλο ξεχωριστό νομοσχέδιο προβλέφθηκε η παραχώρηση κυβερνητικών εγγυήσεων, ύψους €1,5 δις, σε τραπεζικά ιδρύματα για σκοπούς παραχώρησης νέων δανείων σε επιχειρήσεις και αυτοτελώς εργαζομένους που είχαν πληγεί από τις επιπτώσεις της πανδημίας και για την επιδότηση μέρους του επιτοκίου εξυπηρετούμενων υφιστάμενων δανείων φυσικών προσώπων, αυτοτελώς εργαζομένων και επιχειρήσεων, βάσει σχεδίου το οποίο εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 17 Αυγούστου 2021.

Όλα τα προαναφερθέντα δε θα ήταν εφικτά και η κυπριακή οικονομία θα κατέρρεε, αν τα δημοσιονομικά της χώρας κατά την ώρα της κρίσης δεν ήταν σε θέση να αντέξουν τα πρόσθετα βάρη μέσω της σωστής δημοσιονομικής διαχείρισης και πειθαρχίας.

Είναι λοιπόν χρήσιμο στο σημείο αυτό να αναλογιστούμε την πορεία της χώρας από το 1960, οπότε και η Κύπρος απεγκλωβίστηκε από τα αποικιοκρατικά δεσμά, μέχρι σήμερα, κατά τη διάρκεια της οποίας κατάφερε να απορροφήσει τις κρίσεις και πλείστες όσες φορές να αναγεννηθεί μέσα από την τέφρα της. Ακόμη και ύστερα από την κατάληψη του 36,2% του εδάφους της από τον Τούρκο εισβολέα, η κυπριακή οικονομία χαρακτηρίστηκε από τον «Economist» ως «το οικονομικό θαύμα στο μισό νησί», ενώ σε έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας, τον Απρίλιο του 1977, τονίστηκε ότι «μέσω θαρραλέων μέτρων η τότε κυβέρνηση είχε καταφέρει να συγκρατήσει και να αναστρέψει τη συρρίκνωση της οικονομίας με το Έκτακτο Οικονομικό Σχέδιο Δράσης του 1975 και 1976, τις πάγιες επενδύσεις, ύψους £275 εκατομ., για τη δημιουργία είκοσι χιλιάδων θέσεων εργασίας και την επαναδραστηριοποίηση της βιομηχανίας και γεωργίας, αποφάσεις που εκτόξευσαν το Α.Ε.Π. το 1976 στο 14%.

«Ήταν κάτι καταπληκτικό και πολύ δύσκολο να το εξηγήσεις», είχε χαρακτηριστικά αναφέρει ο τότε Υπουργός Εμπορίου και Βιομηχανίας κ. Μιχαλάκης Κολοκασίδης. «Έγνοιά μας», είχε πει, «ήταν πώς να δουλέψουμε, για να σώσουμε τον τόπο μας,

υπήρχε μια ευλαβική προσπάθεια χωρίς προσωπικό συμφέρον», προσθέτοντας, «Το βασικό στοιχείο της όλης προσπάθειας ανοικοδόμησης της οικονομίας ήταν το αίσθημα ότι συμμετείχαμε όλοι σε μια εθνική προσπάθεια αναζωογόνησης της οικονομίας, της ζωής μας και των επιχειρήσεων, δεν ξέραμε ώρες, δουλεύαμε συνεχώς».

Έκρινα σκόπιμο να επιμείνω στην πιο πάνω αναφορά ως προς την επικρατούσα κατάσταση στην κυπριακή κοινωνία και οικονομία, ύστερα από την τραγωδία της τουρκικής εισβολής του 1974, γιατί αποτυπώνει με εξαιρετική γλαφυρότητα, και μάλιστα από τους τότε άμεσα εμπλεκομένους, το γεγονός ότι σε περιόδους κρίσεων, εν προκειμένω της εθνικής συμφοράς, η συλλογική προσπάθεια, ο κοινός αγώνας και η σύμπνοια επιτελούν θαύματα και εν προκειμένω συνέβαλαν στο «οικονομικό θαύμα» επί του οποίου ανοικοδομήθηκε και επί του οποίου βασίζεται η σημερινή κυπριακή οικονομία. Η Κύπρος, όπως χαρακτηριστικά είχε λεχθεί, είχε χάσει το μοναδικό της τότε αεροδρόμιο στην πρωτεύουσα, το βασικό της λιμάνι στην Αμμόχωστο, την πεδιάδα της Μεσαορίας και τη Μόρφου, που αποτελούσαν τη βάση της αγροτικής της παραγωγής. Η ανεργία είχε εκτοξευθεί στο 25% και οι εισαγωγές και εξαγωγές κατά το δεύτερο εξάμηνο του 1974 είχαν μειωθεί δραματικά κατά 55%. Και όμως, η κυπριακή οικονομία επέζησε της τραγωδίας και η Κυπριακή Δημοκρατία αναπτύχθηκε και άνθισε κατά τα χρόνια που ακολούθησαν.

Κυρίες και κύριοι,

Ο απελθών Υπουργός Οικονομικών, παρουσιάζοντας τον κρατικό προϋπολογισμό του 2023 ενώπιον της Βουλής των Αντιπροσώπων, στάθηκε ιδιαίτερα στα νέα κρίσιμα δεδομένα, τα οποία διαμορφώνονται παγκόσμια για τα επόμενα χρόνια και τα οποία ως χώρα καλούμαστε πάντοτε να συνυπολογίζουμε κατά τη χάραξη της οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής του κράτους.

Καλούμαστε λοιπόν να συνυπολογίσουμε:

1. τη μεγάλη γεωπολιτική αστάθεια και την απαρχή της αποπαγκοσμιοποίησης, που παραπέμπουν στο γεγονός ότι ο παράγων «ασφάλεια» διαδραματίζει σήμερα πιο καθοριστικό ρόλο για τη συγκέντρωση κεφαλαίου και επενδύσεων, παρά το μέχρι πρότινος φθινό εργατικό δυναμικό,
2. το τέλος της εποχής του φθινού χρήματος και των χαμηλών επιτοκίων,
3. το τέλος της εποχής των φθινών ενεργειακών προϊόντων,
4. τις επελθούσες και επερχόμενες δραστικές ανακατατάξεις στην αγορά εργασίας,
5. την άκαμπτη στάση των αγορών, με τη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών να έχει προσλάβει τον πρώτο ρόλο σε σχέση με παρελθόντα έτη και με ορατό τον κίνδυνο, στην περίπτωση δημοσιονομικής αστάθειας, τον ακριβότερο δανεισμό και τη δυσκολία στην ευχέρεια χρηματοδότησης της επιθυμητής ανάπτυξης.

Όλοι οι πιο πάνω συντρέχοντες παράγοντες, απότοκο προφανώς τόσο της κρίσης της πανδημίας όσο και του συνεχιζόμενου πολέμου στην Ουκρανία, σαφώς καταδεικνύουν την ανάγκη επίδειξης από μέρους όλων των δρώντων της δέουσας υπευθυνότητας, με σκοπό τη συνέχιση μίας συνετούς δημοσιονομικής πολιτικής, η οποία θα διασφαλίζει καλές συνθήκες δανεισμού του κράτους.

Σημαντικό είναι επίσης το γεγονός ότι δεν πρέπει να αγνοείται ο πληθωρισμός, ο οποίος αυτή τη στιγμή πλήττει όλες τις χώρες της Ε.Ε. Ήδη, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (Ε.Κ.Τ.) έχει προχωρήσει σε κινήσεις νομισματικής πολιτικής και συνακόλουθα σε αύξηση του βασικού της επιτοκίου δύο φορές κατά 2% μεταξύ Ιουλίου και Νοεμβρίου 2022. Παρά ταύτα, η συνετή δημοσιονομική πολιτική των τελευταίων χρόνων μειώνει τους κινδύνους για την Κύπρο, αφού το κόστος εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους κυμαίνεται σχετικά χαμηλά, στο 1,5% του Α.Ε.Π., τοποθετώντας τη χώρα σε καλύτερη θέση, για να αντέξει και να ξεπεράσει και αυτή την πρόκληση. Το ζήτημα παραμένει η περαιτέρω μείωση του κόστους εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους και συνακόλουθα η

διατήρηση της αξιοπιστίας της οικονομίας, με σκοπό την προσέλκυση ξένων επενδύσεων και απώτερο στόχο τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και αύξηση των εισοδημάτων και της εσωτερικής κατανάλωσης. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι μεσούσης της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης η Κύπρος κατέγραψε τη μεγαλύτερη άνοδο από όλες τις χώρες σε σχέση με την προσέλκυση ξένων επενδύσεων. Στον σχετικό δείκτη Greenfield FDI Performance Index η Κύπρος από την 68^η θέση εκτοξεύθηκε στη 18^η θέση, γεγονός το οποίο μιλά αφ' εαυτού.

Είναι επίσης σημαντικό να αναφερθεί ότι η Κύπρος ως μέλος της Ε.Ε. επωφελείται από το έκτακτο και προσωρινό μέτρο χρηματοδότησης της ανάκαμψης και εξόδου της Ε.Ε. από την κρίση της πανδημίας, το Next Generation EU, με συνολικό προϋπολογισμό ύψους €750 δις για όλα τα κράτη μέλη, στο πλαίσιο του νέου Πολυετούς Δημοσιονομικού Πλαισίου 2021-2027 για την αντιμετώπιση των οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων από την πανδημία. Μέσω του Μηχανισμού Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας η Κύπρος, βάσει μίας δέσμης κοστολογημένων μεταρρυθμίσεων και δημόσιων επενδύσεων με ορίζοντα το 2026, θα απορροφήσει €968 εκατομ. ως χορηγία με δυνατότητα πρόσθετου δανεισμού μέχρι και €1,5 δις σε σταθερές τιμές του 2018.

Προτού κλείσω, θα ήθελα να αναφερθώ σε συντομία στο πολύ σημαντικό ζήτημα της αντιμετώπισης της πανδημίας μέσω της λήψης κυβερνητικών περιοριστικών μέτρων, τα οποία κρίθηκε από την κοινή γνώμη ότι παραβίαζαν συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα, καθότι τα καθαυτό περιοριστικά μέτρα εφαρμόστηκαν ουσιαστικά χωρίς τον αναγκαίο έλεγχο από μέρους της Βουλής και χωρίς τις απαιτούμενες σε ένα δημοκρατικό κράτος διαδικασίες λογοδοσίας.

Ασφαλώς, πρόκειται για ένα πολύ σοβαρό ζήτημα, το οποίο απασχόλησε και απασχολεί ακαδημαϊκά και όχι μόνο όλα τα σύγχρονα κράτη δικαίου. Η Κύπρος, όπως και όλα τα άλλα ευρωπαϊκά κράτη, κλήθηκε να επιβάλει σκληρά περιοριστικά μέτρα,

στην περίπτωση της χώρας μας όλα με διατάγματα του Υπουργού Υγείας εκδοθέντα βάσει του περί Λοιμοκαθάρσεως Νόμου (Κεφ. 260) και σχετικής εκχώρησης στον εν λόγω υπουργό των εξουσιών του Υπουργικού Συμβουλίου.

Ασφαλώς και προκύπτουν μείζονα διαμφισβητούμενα επιμέρους νομικά ζητήματα, τα οποία εστιάζονται στη νομιμοποίηση και/ή στην εξουσιοδοτική βάση επιβολής τέτοιων σκληρών μέτρων μέσω της έκδοσης διαταγμάτων από τον Υπουργό Υγείας, αλλά και σε σχέση με την παραβίαση του πυρήνα βασικών θεμελιωδών δικαιωμάτων, ακόμη και σε σχέση με το ενδεχόμενο η χώρα να κηρύσσεται σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης λόγω επαπειλούμενου δημόσιου κινδύνου, ως ενδεχομένως το πρώτιστο και επιβλητέο μέτρο, έτσι ώστε η Βουλή να αναλάμβανε ως όφειλε τις συνταγματικές της ευθύνες βάσει του Άρθρου 183 του Συντάγματος, έναντι τόσο των ενεργειών της εκτελεστικής εξουσίας όσο και ευρύτερα έναντι της κοινωνίας των πολιτών.

Οι πιο πάνω προβληματισμοί, τρία και πλέον έτη ύστερα από την έναρξη της πανδημίας, εξακολουθούν να τίθενται επί τάπητος και να προβληματίζουν σοβαρά. Κανένας δεν μπορεί να αρνηθεί ότι τα ληφθέντα μέτρα ήταν σκληρά και με επισφαλή νομική βάση. Στο γεγονός ότι μονομερώς αποφασίζονταν και μονομερώς και χωρίς διαβούλευση και/ή έγκριση επιβάλλονταν θα μπορούσε να προταχθεί μόνο το ότι είχαν ως μοναδικό σκοπό την προστασία της δημόσιας υγείας και κύριο και απώτερο στόχο την αποτροπή πιέσεων στο σύστημα υγείας και κατ' επέκταση στη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών και τη διαφύλαξη της κυπριακής οικονομίας σε μία εξαιρετικά επισφαλή περίοδο, η οποία συντάραξε το παγκόσμιο.

Κυρίες και κύριοι,

Μία χώρα με υψηλά επίπεδα ανθεκτικότητας, παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας, με οικονομία βασισμένη σε ένα βιώσιμο μοντέλο μακροπρόθεσμης ανάπτυξης, με τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις στη θέση τους, με κατεύθυνση προς την

πράσινη και ψηφιακή μετάβαση και με ανθεκτικό σύστημα υγείας χωρίς αμφιβολία βαδίζει σωστά προς την κατεύθυνση της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης. Και αυτή πρέπει να είναι η Κύπρος του αύριο και αυτό πρέπει να είναι το μέλημα κάθε κυβέρνησης, ότι η συνετή δημοσιονομική πολιτική κάτω από οποιοσδήποτε συνθήκες είναι αυτή που διασφαλίζει την ανθεκτικότητα της οικονομίας και θωρακίζει κατ' ακολουθίαν την ευημερία του πολίτη.

Σας ευχαριστώ.

(Χειροκροτήματα)

Πρώτη Λειτουργός Ερευνών, Μελετών και Εκδόσεων Βουλής των Αντιπροσώπων:

Καλώ στο βήμα την κ. Χριστιάνα Ερωτοκρίτου, πρόεδρο της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Οικονομικών και Προϋπολογισμού για τον δικό της χαιρετισμό.

Χριστιάνα Ερωτοκρίτου:

(Πρόεδρος Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Οικονομικών και Προϋπολογισμού)

Σας ευχαριστώ πολύ, καλησπέρα σας.

Πρώτα από όλα να εκφράσω και εγώ, νιώθω την ανάγκη να εκφράσω την οδύνη μου για το δυστύχημα στα Τέμπη και να εκφράσουμε ακόμα μια φορά τα συλλυπητήριά μας στις οικογένειες και στην Ελλάδα και στην Κύπρο γι' αυτή τη φρικτή τραγωδία.

Να ευχηθώ σε όλες τις γυναίκες επίσης σήμερα, αλλά και στους άντρες, χαρούμενη Μέρα της Γυναίκας.

Κατά τρίτο λόγο, κύριε πρόεδρε, θέλω να μου επιτρέψετε να πω το εξής: Θεωρώ ότι αυτό είναι το πιο απαιτητικό και σωστό ακροατήριο που μπορεί κάποτε να κληθεί κάποιος να απευθυνθεί, γιατί βρίσκεται συσσωρευμένη η εμπειρία μέσα σε αυτό το δωμάτιο, κάτι που εμείς ως νεαρότεροι ολίγον τι σε ηλικία δεν έχουμε. Και επειδή νιώθω έντονα γι' αυτό, επειδή φαίνεται ότι περνούμε μια περίοδο -ας μου επιτραπεί ο

όρος- ηλικιακού ρατσισμού, όπου τα πάντα πρέπει να είναι καινούρια και τα πάντα πρέπει να είναι φρέσκα. Με τα οποία δεν έχω καμία ένσταση βεβαίως, αλλά νομίζω ότι παραβλέπουμε, παραγνωρίζουμε και δεν αντιλαμβανόμαστε το ευεργέτημα της συλλογικής σοφίας που προέρχεται από την πολύχρονη εμπειρία κάποιου, και νομίζω ότι η κάθε κοινωνία και η κάθε πολιτεία οι οποίες μπορούν να παντρέψουν το μπρίο της νεότερης γενιάς, τον ενθουσιασμό και ενδεχομένως τις περισσότερες βιολογικές αντοχές της νέας γενιάς με την εμπειρία και τη σοφία των παλαιότερων θα έχουν το καλύτερο μείγμα, για να μπορέσουν να πάρουν τη χώρα τους μπροστά. Οποιαδήποτε πολιτεία ή κοινωνία μαθαίνει να αποκλείει ομάδες ή να -ας μου επιτραπεί και πάλι ο όρος- υποτιμά ομάδες ή να θεωρεί ότι δε χρειάζονται πλέον ή έχουν δώσει αυτά που είχαν να δώσουν, εμένα τουλάχιστον δε με βρίσκει σύμφωνη, γι' αυτό θέλω να σας ευχαριστήσω για την παρουσία σας.

Θέλω, κύριε πρόεδρε, επίσης να σας ευχαριστήσω για το γεγονός ότι έχετε την αντοχή, τη δύναμη, αλλά και την όρεξη να αναλώσετε από τον πολύτιμο χρόνο σας, ενώ δε φέρετε σήμερα πολιτειακό αξίωμα, να είστε εδώ και να θέλετε να συμμετάσχετε στο γίγνεσθαι και στην ανταλλαγή των απόψεων μεταξύ μας. Γι' αυτό σας ευχαριστώ πολύ.

Είχα μια πολύ ωραία ομιλία έτοιμη, αλλά, αγαπητή Τασούλα, νομίζω ότι είσαι έτοιμη για την επιτροπή Οικονομικών, νομίζω ότι τα ξέρεις καλύτερα από εμένα. Γι' αυτό θα είμαι σύντομη και δε θα αναγνώσω την ομιλία που έχω ετοιμάσει. Θα μοιραστώ όμως μαζί σας κάποιες σκέψεις οι οποίες προέρχονται από την ενασχόλησή μου ως προέδρου της επιτροπής Οικονομικών.

Ζούμε σε ένα αβέβαιο οικονομικά περιβάλλον, αυτό το ξέρουμε όλοι, και είναι ακόμα πιο αβέβαιο, ενδεχομένως ασταθές, όταν είσαι μια μικρή χώρα, χωρίς μεγάλο γεωπολιτικό εκτόπισμα, και γνωρίζοντας ότι, εάν, ο μη γένοιτο, κάποτε κάτι πάει στραβά, δεν έχει τη δύναμη η χώρα σου είτε να πατήσει πόδι είτε να ζητήσει κάτι. Και

αυτό με φέρνει στην πρώτη και μεγαλύτερη έγνοια που πρέπει όλοι μας να έχουμε και αυτό λέγεται «δημόσιο χρέος». Είμαστε στην περίοδο όπου όλοι αντιλαμβανόμαστε ότι το κράτος πρέπει να υπάρχει, πρέπει να ελέγχει, πρέπει να μπορεί να σταθεί δίπλα από τον τόπο και τον κόσμο, όταν παραστεί ανάγκη, αλλά, για να το κάμει αυτό το πράγμα, πρέπει να έχει δημοσιονομικά περιθώρια. Και όταν ένα κράτος είναι υπερδανεισμένο, αυτά τα περιθώρια δεν υπάρχουν ή -και να υπάρχουν- είναι πάρα πολύ ακριβά. Εγώ δεν είμαι οικονομολόγος, όμως νομίζω ότι εσείς το γνωρίζετε καλύτερα από εμένα, είναι την κριτική σκέψη του ο καθένας που πρέπει να ασκήσει, για να μπορέσει να συλλάβει, να αντιληφθεί, να αμφισβητήσει, να επικυρώσει και στο τέλος να αποφασίσει.

Εγώ δεν είμαι οικονομολόγος, αλλά γνωρίζω ότι, όταν το κόστος δανεισμού είναι υπερδιπλάσιο των ικανοτήτων αποπληρωμής, τότε αυτό δεν μπορεί ποτέ να αποτελεί επιλογή είτε για ένα κράτος είτε για έναν ιδιώτη είτε για μια επιχείρηση. Άρα, η συγκράτηση του δημόσιου χρέους σε πολύ χαμηλά ποσοστά είναι, όσο παράξενο και αν ακούγεται, κατά τη δική μου άποψη είναι από τις πιο φιλολαϊκές πολιτικές που μπορεί ένα κράτος να πάρει, γιατί καθιστά το κράτος ικανό τη δεδομένη στιγμή, όταν χρειαστεί, να έχει σχεδόν απεριόριστο τρόπο χρηματοδότησης και υποστήριξης της χώρας με βιώσιμο τρόπο την ώρα της ανάγκης. Άρα, αυτό είναι το πρώτο και είμαι βέβαιη ότι θα είναι και αντικείμενο της συζήτησης μεταξύ σας, αλλά να μου επιτρέψετε επίσης εδώ να πω ότι λόγω μιας ειλημμένης υποχρέωσης, η ώρα 6.00 μ.μ., στο Υπουργείο Οικονομικών δε θα μπορέσω να συμμετάσχω στη συζήτηση.

Το δεύτερο είναι το θέμα του πληθωρισμού. Τον πληθωρισμό τον ζούμε, τον βιώνουμε όλοι στο πετσί μας, ιδιαίτερα οι πιο ευάλωτες ομάδες, τα χαμηλά εισοδηματικά στρώματα, που είναι για αυτούς που θα έπρεπε να ανησυχούμε περισσότερο, αλλά και η μεσαία τάξη. Φαίνεται ότι -ή μάλλον δε φαίνεται, είναι δεδομένο- ο τρόπος με τον οποίο η Ε.Κ.Τ. αποφάσισε να αντιμετωπίσει το πρόβλημα

του πληθωρισμού είναι με την αύξηση του επιτοκίου, που είναι μια κλασική μέθοδος, ο κλασικός τρόπος να αντιμετωπίσεις τον πληθωρισμό είναι να αυξήσεις τα επιτόκια.

Όμως, έπρεπε κάποιος, κατά την άποψή μου, επίσης να διερωτηθεί, είναι κλασική περίπτωση πληθωρισμού που έχουμε; Κλασικά έχουμε πληθωρισμό, όταν υπάρχει μια υπερθέρμανση της οικονομίας, όταν ο κόσμος ξοδεύει πάρα πολύ χρήμα. Στην προκειμένη περίπτωση δεν έχουμε γι' αυτό τον λόγο πληθωρισμό, έχουμε πληθωρισμό αφενός λόγω της διαφοροποίησης μεταξύ της ζήτησης και της προσφοράς που προήλθε από την πανδημία COVID-19 και κατά δεύτερο λόγο από την πετρελαϊκή κρίση, από την κρίση της ενέργειας. Άρα, μπορεί ο κλασικός τρόπος με τον οποίο κάποιος αντιμετωπίζει τον πληθωρισμό να είναι η αύξηση των επιτοκίων, αλλά στη συγκεκριμένη περίπτωση που ζει ο πλανήτης δεν έχουμε τα κλασικά αίτια του πληθωρισμού και δεν είμαι βέβαιη -εγώ τουλάχιστον, προσωπικά- κατά πόσο η συνεχιζόμενη αύξηση των επιτοκίων θα φέρει και το τόσο μεγάλο συμμάζεμα της κατανάλωσης στην οποία αποδίδουν τη μεγάλη αύξηση του πληθωρισμού.

Κλείνοντας, νιώθω ότι, για να μπορέσει μια οικονομία ιδιαίτερα όπως τη δική μας, τη μικρή, την ανίσχυρη. Ανίσχυρη μεν, αλλά πολύ εύκολα αλλάζει λόγω του μεγέθους της, όσο ευάλωτη είναι λόγω του μεγέθους της, τόσο πιο εύκολα μπορεί να διαφοροποιηθεί και να αλλάξει. Αυτό είναι ένα πλεονέκτημα που έρχεται από το μέγεθος της οικονομίας μας. Όμως, νιώθω ότι πρέπει επιτέλους σε αυτό τον τόπο να κατανοήσουμε ότι η απλή αναφορά των λέξεων «παραγωγικότητα» και «ανταγωνιστικότητα» δεν αρκεί. Τι σημαίνει «παραγωγικότητα» και τι σημαίνει «ανταγωνιστικότητα» και πώς το βάζουμε μέσα στην καθημερινή οικονομική λειτουργία; Πολύ απλά, πρέπει να παράγουμε περισσότερα χρησιμοποιώντας λιγότερους πόρους. Γιατί δεν μπορούμε σε αυτό τον τόπο επιτέλους να ξεφύγουμε από μοντέλα περασμένων δεκαετιών, να μπορέσουμε να υπερπηδήσουμε τα εμπόδια που

προέρχονται από την άρνηση πολλών από εμάς να διαφοροποιήσουμε τη νοοτροπία μας και την προσέγγισή μας, για να παράγουμε περισσότερα, να παράγουμε με πιο φθηνό κόστος, είτε αυτό είναι υπηρεσίες είτε αυτό είναι προϊόντα, και ενδεχομένως, γιατί όχι, να είμαστε όχι από τις καλύτερες χώρες στην Ε.Ε., να έχουμε όραμα, να είμαστε οι πρώτοι στην Ε.Ε.;

Απλά σκεφτείτε, διερωτηθείτε: Η Κύπρος είναι μια μικρή χώρα, εφτακόσιες, οκτακόσιες χιλιάδες ψυχές. Δε θα μπορούσε η Κύπρος να είναι η πρώτη χώρα στην Ε.Ε. που σταματά παντελώς τη χρήση των ορυκτών καυσίμων; Για μια χώρα όπως η Γερμανία ή για μια χώρα όπως η Γαλλία αυτό είναι ανέφικτο. Για μια μικρή χώρα όμως, όπως είναι η Κύπρος, που δεν έχει βαριά βιομηχανία, που δεν έχει είκοσι αεροδρόμια, που δεν έχει την ανάγκη της καύσης είτε γκαζιού είτε πετρελαίου τόσο μεγάλη όπως η ηπειρωτική Ευρώπη, γιατί δεν μπορεί η Κύπρος να είναι leader σε αυτό τον τομέα; Γιατί δεν μπορεί η Κύπρος να είναι παράδειγμα για τις άλλες χώρες; Γιατί ο στόχος μας είναι να είμαστε από τις καλύτερες; Να μην είναι ο στόχος μας να είμαστε από τις καλύτερες, να είναι ο στόχος μας να είμαστε οι πρώτοι!

Αυτό όμως το όραμα κάποιος πρέπει να το υιοθετήσει, να το πιστέψει και να το βάλει να λειτουργήσει, αλλά, αν το βάλουμε όλοι μαζί, επαναλαμβάνω, χρησιμοποιώντας τη σοφία τη δική σας, των όχι παλιών, των παλαιότερων από εμένα, και τον δυναμισμό της νεότερης γενιάς, είμαι σίγουρη ότι η Κύπρος μπορεί να γίνει πρωτοπόρος χώρα, η Κύπρος μπορεί να είναι παράδειγμα προς μίμηση. Όχι μόνο στην Ε.Ε., ενδεχομένως και ευρύτερα, φτάνει να το πιστέψουμε και φτάνει να καταλάβουμε ότι το πρόσκαιρο κέρδος, το αυριανό, για όλους εμάς δε θα αρκέσει ποτέ για μεθαύριο. Πρέπει να σκεφτούμε ποιο είναι το συλλογικό κέρδος σε μεγαλύτερο βάθος χρόνου.

Σας ευχαριστώ πολύ, ευχαριστώ που με ανεχτήκατε.

(Χειροκροτήματα)

Πρώτη Λειτουργός Ερευνών, Μελετών και Εκδόσεων Βουλής των Αντιπροσώπων:

Ο λόγος στον κ. Πολύβιο Κόλοκο, γραμματέα του Σωματείου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας, για να συνεχίσει με την παρουσίαση απόψε.

Πολύβιος Κόλοκος:

(Γραμματέας Σωματείου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας)

Ευχαριστώ.

Είμαι βέβαιος ότι στους φακέλους που έχετε μπροστά σας υπάρχουν τα βιογραφικά των εξαιρετων φίλων, φίλες και φίλοι, πρώην βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας, τα οποία είναι εξίσου αξιόλογα, αξιοπρόσεκτα.

Ο σημερινός τίτλος της σύναξης είναι «Η οικονομική πολιτική της Κύπρου και οι επιπτώσεις της πανδημίας και του πολέμου στην Ουκρανία». Δύο λόγια απλώς. Η πανδημία του COVID-19 έφερε ουσιαστικά σχεδόν έναν παγκόσμιο εγκλωβισμό. Άνθρωποι απέμειναν φοβισμένοι στα σπίτια τους χωρίς επικοινωνία, χωρίς ζωντανή επαφή, με ανθρώπους στα νοσοκομεία να υποφέρουν. Με χιλιάδες χιλιάδων εταιρειών σε όλο τον κόσμο, αλλά και στην Κύπρο να πτωχεύουν από την έλλειψη κύκλου εργασιών. Ένας διάχυτος φόβος για αυτό τον περίεργο ιό, ο οποίος ολοένα και μεταλλάσσεται και προκαλούσε ουσιαστικά από φόβο έως και τρόμο. Και έτσι αυτός ο φόβος διήρκησε για δυο και πλέον χρόνια και είχε πάρα πολλές κοινωνικές, ψυχολογικές, οικονομικές και άλλες επιπτώσεις σε ολόκληρο σχεδόν τον κόσμο.

Το δεύτερο θέμα είναι η Ουκρανία, είναι η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία. Ένας πόλεμος -όχι μια επιχείρηση- ο οποίος αφήνει ήδη πίσω του εκατοντάδες χιλιάδες νεκρούς, απίστευτα ερείπια, πόνο, θλίψη, μεγάλη αναστάτωση στις οικονομίες τόσο πολλών χωρών, εκτόξευση τιμών και μια διαρκή αγωνία σε όλο τον κόσμο για το

μέλλον, για τον τερματισμό αυτού του πολέμου, αλλά και -ας χτυπήσουμε ξύλο- για την οποιαδήποτε χειροτέρευση με τη χρήση ακόμη και όπλων τα οποία δε θα θέλαμε ποτέ να αντικρύσουμε. Γι' αυτό γι' αυτά τα δύο θέματα, για το θέμα της πανδημίας και το θέμα του πολέμου στην Ουκρανία, έχουμε τέσσερις ομιλητές.

Καλώ την πρώτη ομιλήτρια, που είναι η κ. Ελένη Θεοχάρους, πρώην βουλευτής ή βουλευτριά, όπως θέλετε, ευρωβουλευτριά και ιατρός.

Κυρία Θεοχάρους, το βήμα δικό σας.

Ελένη Θεοχάρους:

(Πρώην βουλευτριά και ευρωβουλευτριά, πρώην πρόεδρος Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Υγείας, ιατρός)

Ευχαριστώ, κύριε Κόλοκε.

(Χειροκροτήματα)

Φίλες και φίλοι,

Κυρίες και κύριοι,

Εν πρώτοις, οφείλω να απολογηθώ στους διοργανωτές της σημερινής εκδήλωσης, γιατί δεν ανταποκρίθηκα στα μηνύματά τους για βιογραφικό, για φωτογραφία, για τίτλο της δικής μου παρέμβασης. Η ασυνέπεια οφείλεται αποκλειστικά στην ενασχόλησή μου με την αποστολή στη σεισμόπληκτη Συρία. Έτσι, συγχωρέστε με. Σε αυτό οφείλονται και κάποια λάθη στο βιογραφικό.

Θα ήθελα ακόμη να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στη γενική διευθύντρια της Βουλής, που τιμά με την παρουσία της αυτή τη «Σύνοδο των Γερόντων», παραγνωρίζοντας τον ογκούμενο τα δέκα τελευταία χρόνια και στην Ευρώπη, αλλά και στον τόπο μας ηλικιακό ρατσισμό, στον οποίο αναφέρθηκε και η Χριστιάνα πριν από λίγο. Νόμιζα ότι θα προκαλούσα μια αναστάτωση αλλά, αφού το είπε και μια νεότερη γενιά, φαίνεται ότι βρισκόμαστε σε σωστή ρότα.

Χάριτας οφείλω ωσαύτως στον ακάματο, υπερευαίσθητο, συνεπή και άδολο πατριώτη, τον καλό πολίτη αυτής της χώρας, τον Σοφοκλή Φυττή...

(Χειροκροτήματα)

...που πολεμά για τα δίκαια του ανθρώπου και διοργανώνει εκδηλώσεις ως η σημερινή, τριγυρνώντας, απ' ό,τι μου λέει, τα γηροκομεία, για να μας βρίσκει!

(Γέλια)

Να ευχαριστήσω και τον Πολύβιο, ο οποίος, κάθε φορά που συναντιόμαστε και παίζει πιάνο, μου αφιερώνει το «Τρελή του φεγγαριού»!

Πολύ θα ήθελα να σας μιλήσω για τον πόλεμο στην Ουκρανία, γιατί έζησα την προετοιμασία του στην Ευρωπαϊκή Ένωση από το 2012, εργαζόμενη στην Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων και στην East Neighborhood Policy και, νομίζω, θα μπορούσα να καταθέσω τις δικές μου αιρετικές, έστω, απόψεις στο μείζον ζήτημα των επιπτώσεων αυτού του αχρείαστου πολέμου επί της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ελλείπει χρόνου, θα περιοριστώ στην πανδημία και θα αφαιρέσω και αυτά που έχω γραμμένα για την οικονομία. Έχει γίνει τόσο εμπειριστατωμένη ανάλυση και αναμένεται και ακόμη πιο εμπειριστατωμένη ανάλυση, που δε νομίζω ότι μπορώ εγώ να συνεισφέρω στον τομέα της οικονομίας.

Θα αρχίσω με μια αναφορά στην έννοια της ομοιόστασης, μιας βασικής θεωρίας της βιολογίας. Ο ίδιος όρος χρησιμοποιείται και στην αγγλική, homeostasis. Πρέπει να αλλάζει ο τόνος, όπως philoxenia, φιλοξενία, για να γίνει αγγλικό. Σας θυμίζω, λοιπόν, όσους έχετε κάνει χημεία, φυσική, ιατρική το φαινόμενο «Donnan», δηλαδή το φαινόμενο των ημιδιαπερατών μεμβρανών, στο οποίο είναι θεμελιωμένη εδώ και έναν αιώνα από τον Βάισμαν η θεωρία της ομοιόστασης. Αυτό το φαινόμενο το διδαχθήκαμε στη φυσική στο γυμνάσιο και στα πρώτα χρόνια της ιατρικής, στον πρώτο χρόνο. Η θεωρία της ομοιόστασης μάς λέγει με απλά λόγια ότι στον κόσμο που ζούμε, στον

πλανήτη μας πρέπει να υπάρχει μια ισορροπία στα έμβια όντα. Αριθμητική ισορροπία στα μέλη των πληθυσμών τους. Άνθρωποι, δεινόσαυροι, τριχομονάδες, ποντίκια, ασβοί, στρεπτόκοκκοι, ιοί, όλα οφείλουν να βρίσκονται σε μια αριθμητική ισορροπία. Αν ένα είδος ξεφύγει και αναπτυχθεί υπέρμετρα, τότε ένα άλλο είδος ανταγωνιστικό θα αναλάβει δράση και θα περιορίσει την ανεξέλεγκτη ανάπτυξη του ιμπεριαλιστικού είδους. Έτσι διατηρείται, για παράδειγμα, η μικροβιακή ισορροπία στο στόμα μας, που είναι το πιο βρώμικο σημείο στον πλανήτη, και έτσι εκδηλώνονται κατά καιρούς νόσοι που εξολοθρεύουν δελφίνια, φάλαινες, πτηνά, χοίρους, όρνιθες.

Στην περίπτωση της πανδημίας το είδος που ξέφυγε από την ισορροπία είναι ο άνθρωπος. Έφθασε τα οκτώ δισεκατομμύρια, την ώρα που οι βιολόγοι λένε ότι ο πλανήτης μπορεί να αντέξει την ύπαρξη τεσσάρων το πολύ δισεκατομμυρίων ανθρώπων. Και τότε παρενέβη η φύση με τον HIV, τον έμπολα, τον ιό του δυτικού Νείλου και άλλους πολύ επικίνδυνους ιούς.

Η εκτίμησή μου αυτή θα μπορούσε να πει κανείς ότι αποκλείει τις θεωρίες συνωμοσίας που κυκλοφορούν και είναι πάρα πολύ δημοφιλείς. Αν εμπλακούμε σε θεωρίες συνωμοσίας, θέλω να τονίσω πως δε συμμερίζομαι την άποψη ότι υπάρχουν τόσο διεστραμμένοι άνθρωποι που θα επεδίωκαν την εξολόθρευση του μισού πληθυσμού της Γης! Εντούτοις, θα μπορούσα να δεχτώ ότι ίσως τα εμβόλια να είχαν παρασκευαστεί πριν από την έκρηξη της πανδημίας ή τουλάχιστον να είχε δρομολογηθεί η παραγωγή τους, γιατί κάποιος γνώριζαν ότι αργά ή γρήγορα θα μπορούσε να επισυμβεί, ας πούμε, ένα ατύχημα, αν το θέσουμε μονάχα σε αυτή τη βάση.

Όπως κι αν έχει το ζήτημα, η πανδημία του COVID-19 είναι χωρίς αμφιβολία μια από τις χειρότερες κρίσεις που αντιμετώπισε ποτέ η ανθρωπότητα. Τώρα βέβαια άρχισε να ξεχνιέται, να ξεθωριάζει και να αντιμετωπίζεται πιο αποτελεσματικά από τις

ιατρικές υπηρεσίες, μιας και ο ιός έχει εξασθενήσει και ο ανθρώπινος οργανισμός βρίσκει τρόπους να τον πολεμά. Ωστόσο, προσωπικά δεν μπορώ να ξεχάσω τις εφιαλτικές στιγμές στα νοσοκομεία της Λομβαρδίας, με τις χιλιάδες άταφων νεκρών. Απ' την τηλεόραση τα ζήσαμε, δεν ήμουν στη Λομβαρδία, αλλά ήταν η πρώτη μεγάλη καταστροφή που παρουσιαζόταν τόσο άμεσα, τόσο ζωντανά και τόσο κοντά μας.

Έχω ζήσει φρικιαστικές στιγμές της ανθρωπότητας πολύ χειρότερες από την πανδημία, αλλά, όντας άτομο με σοβαρό ανοσολογικό έλλειμμα, αποφάσισα να μην εμπλακώ στην ηρωική προσπάθεια των γιατρών μας και των νοσηλευτών μας για την αντιμετώπιση της πανδημίας. Εντούτοις, μετά το δεύτερο εμβόλιο πήγα στη Βηρυτό αμέσως μετά τη μεγάλη έκρηξη στο λιμάνι και εργάστηκα στα νοσοκομεία τους και πρόσφατα στη βορειοανατολική Συρία, μετά τον σεισμό, χωρίς να νοσήσω. Βεβαίως, στη Συρία και στον Λίβανο ούτε το 1% του πληθυσμού δεν είναι εμβολιασμένο. Το παράξενο είναι ότι νόσησα στην αυστηρών πρωτοκόλλων Νέα Ζηλανδία τον περασμένο Ιούνιο μετά το τέταρτο εμβόλιο και για δεύτερη φορά στην προηγμένη ιατρικά Ουάσιγκτον πριν από έναν μήνα, έχοντας κάνει και το πέμπτο εμβόλιο.

Η υψηλή μεταδοτικότητα του νέου κορωνοϊού, η μεγάλη κινητικότητα του πληθυσμού, αλλά και η μεγάλη πυκνότητα του πληθυσμού οδήγησαν σε ταχεία εξάπλωση της νόσου σε όλο τον κόσμο, γεγονός που δοκίμασε τις αντοχές, την ανθεκτικότητα και την επιχειρησιακή ετοιμότητα των συστημάτων υγείας και διαχείρισης της ασθένειας όλων των χωρών. Ταυτόχρονα, δοκίμασε έντονα την κοινωνική συνοχή κάθε χώρας. Και εδώ είναι ένα σημείο στο οποίο δε δώσαμε σημασία στον τόπο μας, η διατήρηση της κοινωνικής συνοχής.

Εδώ και πάλι να σας θυμίσω ότι διαφωνώ με τον όρο «Σύστημα Υγείας». Όταν κάποιος είναι υγιής, δε χρειάζεται κανένα σύστημα. Η προστασία της υγείας του κάθε πολίτη εμπίπτει στον τομέα της πολιτικής αγωγής, της σεξουαλικής αγωγής και της

αγωγής υγείας του καθενός κι ακόμη της κοινωνικής, περιβαλλοντικής και εργασιακής πολιτικής του συγκροτημένου κράτους και του σεβασμού του εαυτού μας και των άλλων. Το λεγόμενο «Σύστημα Υγείας» είναι σύστημα διαχείρισης της ασθενείας. Η πρόληψη της νόσησης προκύπτει από τη δυσλειτουργία των παραγόντων που ανέφερα προηγουμένως. Άρα, άλλο η πρόληψη, άλλο η διαχείριση της ασθενείας. Αυτά τα έλεγα από το 2001, όταν μαζί με τον Τυρίμο γράφαμε τον νόμο του κακόηχου ΓΕ.Σ.Υ. Τα θυμάστε.

Με την έκρηξη της πανδημίας στη Γιουνάν της Κίνας, αν όντως από εκεί ξεκίνησε, είτε αφού ξέφυγε από κάποιο εργαστήριο των Κινέζων είτε γιατί ένας Κινέζος έφαγε νυχτερίδα είτε γιατί εκεί επιπολάζει ο συγκεκριμένος ιός, άρχισε να ξαπλώνεται πάνω από την ανθρωπότητα ο φόβος. Και ο φόβος σε βοηθά να πάρεις σωστές αποφάσεις. Είναι καλός σύντροφος. Όταν όμως ο φόβος οδηγηθεί σε πανικό, τότε σε οδηγεί σε καταστροφικές πράξεις. Είναι καλό να φοβόμαστε, είναι ανθρώπινο, κάθε άνθρωπος φοβάται.

Θυμάστε, όταν η ίωση κατέκλυσε την Αγγλία και είχαμε το πρώτο περιστατικό ενός γιατρού που ήλθε από το Λονδίνο και χαρακτηρίστηκε ως case zero, που έπεσαν όλοι επάνω του κυριολεκτικά να τον φάνε. Δε θα ξεχάσω ούτε εκείνη τη νύχτα ούτε εκείνη τη μέρα. Έφταιγε ο γιατρός, γιατί μολύνθηκε με τον ιό! Του τηλεφώνησα και πραγματικά συγκλονίστηκα. Μετά άρχισαν να πληθαίνουν τα περιστατικά, να γίνονται επείγουσες συσκέψεις, να οργανώνεται επιτροπή, να έχουμε καθημερινή ενημέρωση από τους δόκτορες Λοΐζου και Κωστρίκη, να περιμένουμε με αγωνία το δελτίο στις 6.00 μ.μ., για να μάθουμε πόσοι νοσούν, πόσοι πέθαναν, πόσοι ψυχορραγούν στις μονάδες και πόσοι μεταφέρθηκαν στο Νοσοκομείο Αναφοράς και στη συνέχεια σε άλλα νοσοκομεία.

Ευθύς εξαρχής σάς λέγω ότι υπήρχε ανοχή από μέρους μας απέναντι στους συντελεστές της προσπάθειας αντιμετώπισης της πανδημίας, διότι πρώτη φορά

εκλήθησαν οι αρμόδιοι να αντιμετωπίσουν μια τόσο μαζική καταστροφή, μια πανδημία. Υπήρξε μια ανοχή από όλους τους γιατρούς, τους νοσηλευτές που είχαν άμεση εμπλοκή στο ζήτημα, αλλά και από τον ίδιο τον πληθυσμό. Η ένστασή μου συνίστατο στο γεγονός ότι κλινικοί γιατροί και δη παθολόγοι, εντατικολόγοι, παιδίατροι, απουσίαζαν σχεδόν παντελώς από την επιτροπή. Συνεπώς, υπήρχε ελλειμματική προσέγγιση του ζητήματος. Και όλα αυτά τα λέγαμε στο Εθνικό Συμβούλιο, γιατί για μεγάλο χρονικό διάστημα στο Εθνικό Συμβούλιο συζητούσαμε πρώτα το ζήτημα της πανδημίας και μετά το Κυπριακό. Διαφώνησα επίσης με την επιλογή του Νοσοκομείου Αμμοχώστου ως του Νοσοκομείου Αναφοράς, διότι δεν ήταν πλήρες νοσοκομείο και το Νοσοκομείο Αναφοράς, κατά την άποψή μου, έπρεπε να ήταν ένα Γενικό Νοσοκομείο με Μονάδα Εντατικής Θεραπείας, με Χειρουργική Μονάδα, Γυναικολογικό και Παιδιατρικό Τμήμα.

Επειδή σύντομα άρχισε η μεταφορά ασθενών COVID-19 από το Νοσοκομείο Αναφοράς στα νοσοκομεία Λευκωσίας, Λεμεσού και Λάρνακας, αμέσως φθάσαμε στο σημείο όλα τα νοσοκομεία να είναι θετικά στον COVID-19. Το νοσοκομείο Πάφου μολύνθηκε από μόνο του. Συνεπώς, για δεκαοκτώ έως είκοσι τέσσερις μήνες ανεστάλησαν ουσιαστικά οι θεραπευτικές παρεμβάσεις στον γενικό πληθυσμό με απρόβλεπτες και ακόμη μη καταμετρημένες συνέπειες και αυτό πρέπει πάντοτε να το λαμβάνουμε υπόψη. Τα ιδιωτικά νοσηλευτήρια, εξ όσων γνωρίζω, εξ όσων θυμάμαι, αρνήθηκαν παντελώς να νοσηλεύσουν ασθενείς με COVID-19 και ίσως αυτό να έσωσε την κατάσταση αναφορικά με την αντιμετώπιση των ασθενειών του γενικού πληθυσμού.

Η πανδημία έπληξε βαρύτατα την οικονομία και την κοινωνική συνοχή. Όπως έχω πει, για την οικονομία δε θα σας πω τίποτα άλλο. Θα επισημάνω μερικές αστοχίες στη διαχείριση της πανδημίας. Υπήρχε πάντοτε αναμονή των αποφάσεων των Βρυξελλών, όπου βέβαια και εκεί κυριαρχούσε η αμηχανία, η άγνοια και ο καταϊγισμός πληροφοριών

από τις φαρμακευτικές εταιρείες, που κέρδισαν τεράστια ποσά από την πανδημία. Η πανδημία ήταν ένα πρωτόγνωρο φαινόμενο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Παρασυρθήκαμε στον ανταγωνισμό των φαρμακευτικών εταιρειών, προκαλώντας σύγχυση στους ανθρώπους μας για το είδος του εμβολίου που έπρεπε να κάνουν. Δεν ξέρω αν θυμάστε, ο καθένας ρωτούσε τον άλλο ποιο εμβόλιο να πάει να κάνει και κυκλοφορούσε και εκείνη η φήμη ότι οι προνομιούχοι, εν πάση περιπτώσει, επέλεξαν να κάνουν ένα συγκεκριμένο εμβόλιο.

Ταυτοχρόνως, εντάθηκε ο πόλεμος εμβολιαστών-αντιεμβολιαστών, ο οποίος σοβούσε από χρόνια. Ελπίζω να θυμάστε, τουλάχιστον οι ασχολούμενοι με την ιατρική, ένα ξενόφερτο κίνημα γονέων να μην εμβολιάζουν τα παιδιά τους για την ιλαρά, για την ερυθρά, για τον τέτανο κ.λπ., νόσους καταστροφικές χωρίς εμβολιασμό. Και θυμόμουν την ιατρική μας τραγικότητα στην Αφρική, όταν μας τέλειωναν τα εμβόλια. Ο πόλεμος αυτός συνεχίζεται. Οι αντιεμβολιαστές-αρνητές νομίζουν ότι έχουν κερδίσει τη μάχη, επειδή κι εμείς οι πεντάκις εμβολιασμένοι νοσούμε. Παραγνωρίζουν ότι η νόσηση είναι ήπια και σίγουρα μη θανατηφόρος. Βεβαίως, αφήνω ένα περιθώριο για κάποιες μεταγενέστερες, in the long-term, όπως λέμε, παρενέργειες του εμβολίου, όπως έγινε και με άλλα φάρμακα. Να σας δώσω ένα παράδειγμα, για τη θαλιδομίδη τη δεκαετία του '60. Οι ιατροί και οι δικηγόροι τη θυμάστε. Βλέπω τον φίλο τον κ. Αγγελίδη, που ίσως να έχει χειριστεί και περιπτώσεις.

Πάντως, επί του παρόντος οι εμβολιασμοί έχουν προκαλέσει ανάσχεση της πανδημίας και τα εμβόλια συνεχώς βελτιώνονται. Βεβαίως, ενώ υπάρχουν τεράστια αποθέματα εμβολίων για τα οποία έχουν ξοδευτεί δισεκατομμύρια, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις δεν αποφασίζουν να τα δώσουν, για να εμβολιασθεί ο πληθυσμός του φτωχού υποανάπτυκτου τρίτου κόσμου. Και ο εμπορικός πόλεμος των κατασκευαστριών εταιρειών συνεχίζεται χειρότερος και από την πανδημία!

Όσον αφορά τα φάρμακα, έχουν υπάρξει και εκεί αστοχίες. Ό,τι ακουγόταν από τις Βρυξέλλες ότι θεράπευε τη νόσο εμείς φεύγαμε να το αγοράσουμε. Θυμάμαι την περίπτωση αγοράς τόνων συγκεκριμένου φαρμάκου -αν θυμάμαι καλά, πέντε τόνοι- από την Ινδία. Τότε αγοράσαμε και αντίστοιχη ποσότητα που τη δωρίσαμε στα φιλαράκια μας τους Ισραηλινούς.

Ασυναρτησία και στα μέτρα που κατά καιρούς λαμβάνονταν ως προσωπική προστασία του πολίτη. Η χρήση μάσκας με τις αλλοπρόσαλλες αποφάσεις. Μας έδειχναν ένα φιλμάκι, κάποιος που φταρνίζεται και που ψεκάζει τριγύρω του μια έκταση δύο τετραγωνικών μέτρων με κόκκινα σταγονίδια, έμφορτα του ιού προφανώς και με ό,τι άλλο κουβαλούν τα σταγονίδια από τις εκκρίσεις των πνευμόνων και της ρινός και ταυτόχρονα έλεγαν ότι δε χρειάζεται η μάσκα. Καταλαβαίνετε ότι εδώ η ασυναρτησία είναι πάρα πολύ μεγάλη. Η φρούρηση από τον στρατό των ατόμων σε καραντίνα σε ξενοδοχεία. Η δεκαήμερη καραντίνα μετά από επιστροφή από χώρα «κόκκινη» ή «πορτοκαλί». Η μετατροπή του νησιού σε αστυνομοκρατούμενο κράτος, με αστυνομικά μπλόκα που έλεγχαν τον καθένα και παρεμπόδιζαν την είσοδο σε πόλη που βρισκόταν σε καραντίνα. Οι υποχρεώσεις για συχνά rapid test, που ήσαν τότε πανάκριβα. Η σύγχυση στο ζήτημα του εκκλησιασμού και της μετάληψης των αχράντων μυστηρίων, κάτι που το έλυσε ο Αρχιεπίσκοπος ο μακαρίτης πάρα πολύ σωστά σε κάποια φάση, αλλά αφού είχαν γίνει όσα είχαν γίνει. Οι χαλαρώσεις στις μεγάλες γιορτές, που προκαλούσαν έξαρση των περιστατικών, διότι είμαστε ένας λαός χωρίς μέτρο. Η χαλάρωση ερμηνεύεται ως ξεσάλωμα! Οι ανοησίες για τα λικνίσματα, τα μπαρ, το κολύμπι, την ηλιοθεραπεία, τις προβλέψεις για τα επόμενα κύματα και πολλά άλλα, ενώ, για παράδειγμα, επιτρεπόταν στους κυνηγούς να πηγαίνουν κυνήγι. Τα διατάγματα που εξέδιδε η κυβέρνηση και το Υπουργείο Υγείας. Είχαμε πολίτες που καταγγέλθηκαν και πλήρωσαν €300, γιατί έληξε ο χρόνος που τους επέτρεπε το SMS.

Οι τραγικές επιπτώσεις στη μόρφωση των παιδιών μας -πήγε δύο χρόνια πίσω η παιδεία μας, δεν μπορεί κανείς να το αρνηθεί αυτό το ζήτημα- και στην επαγγελματική εκπαίδευση. Αν ρωτήσετε τον κομμωτή σας, τον μπαρμπέρη σας, θα σας πει ότι δεν υπάρχουν νέοι κομμωτές και νέοι μπαρμπέρηδες, διότι εκείνο τον καιρό, εφόσον είχαν κλείσει τα πάντα, κανείς δεν πήγαινε να εκπαιδευτεί, να μάθει μια τέχνη που θα του απέδιδε σημαντικά.

Για τα θέματα στήριξης του ατόμου και της κοινωνικής συνοχής υπήρξε μεγάλη προχειρότητα και λαθεμένη στρατηγική. Αποτέλεσμα να προκληθεί μαζική αντίδραση και ανυπακοή του πληθυσμού και από την άλλη υπέρμετρα κέρδη σε υπεραγορές, σε εταιρείες διανομής προϊόντων και φαγητών -άνθησε αυτό το φαινόμενο- σε φαρμακεία και κλινικά εργαστήρια. Τότε παρενέβησαν τόσο η Γκεοργκίεβα -τη θυμούνται οι ευρωβουλευτές που είναι παρόντες, ήταν συνάδελφός μας και στη συνέχεια έγινε και επίτροπος, τότε ήταν στη World Bank και μετά μετακινήθηκε στο International Monetary Fund (IMF)- όσο και η φον ντερ Λάιεν και συνέστησαν την έκτακτη φορολόγηση όσων είχαν υπερκέρδη από την πανδημία, προς όφελος του υπόλοιπου πληθυσμού και ειδικά όσων είχαν πληγεί δραματικά από την απαγόρευση της κυκλοφορίας και κάθε είδους κοινωνικής εκδήλωσης. Αυτών των ανθρώπων που είχαν ένα σουβλατζίδικο κάτω από τρεις τσίγκους, για παράδειγμα, και περίμεναν τον τουρισμό, για να ζήσουν τα παιδιά τους... Ε, αυτή ήταν και η μοναδική σύσταση των Βρυξελλών που δεν τηρήσαμε.

Εντούτοις, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι περάσαμε την πανδημία σχετικά καλά, όχι αβρόχοις ποσί αλλά καλά, με συγκριτικά λίγες απώλειες, αν η προσμέτρηση έγινε σωστά, παρά την κοινωνική αναστάτωση και την αίσθηση «ακύρωσης» του πολίτη, που εξακολουθεί να κυριαρχεί σε όλους ανεξαιρέτως. Όπως είπα, δεν αναφέρομαι στις οικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας -πάλι το ξαναλέω- θα τα πουν οι συνάδελφοι Μαρία Κυριακού και Πάμπος Παπαγεωργίου.

Το συμπέρασμα όμως είναι σαφές: Πρέπει να οργανώσουμε μηχανισμό διαχείρισης κρίσεων και ετοιμότητας λεπτού, με σοβαρά επιστημονικά πρωτόκολλα διαχείρισης πανδημιών ή επιδημιών. Με άμεση και επιστημονικά τεκμηριωμένη ενημέρωση του κοινού. Έχει σημασία η ενημέρωση. Να ξέρει τι θα αντιμετωπίσει και να ξέρει από πού θα ξεκινήσει ο φόβος και πού θα σταματήσει ο πανικός. Με εκπαίδευση του πληθυσμού να τηρεί τους κανόνες υγιεινής και καθαριότητας κάθε μέρα, κάθε ώρα. Με τη δημιουργία μηχανισμών ελέγχου των χώρων συνάθροισης των πληθυσμών. Στα εστιατόρια. Εγώ θυμάμαι, όταν εργαζόμουν σε εστιατόριο στο Λονδίνο, ότι έπρεπε να κάνουμε ανάλυση για σαλμονέλα, για ηπατίτιδα κάθε τρεις μήνες, κάθε τέσσερις μήνες, δε θυμάμαι κάθε πόσο ακριβώς. Αυτό το πράγμα δεν τηρείται καν στον τόπο μας αυτή τη στιγμή, πολύ περισσότερο που ήταν ανεξέλεγκτες και οι συνθήκες εργασίας πολλών από τους εργαζομένους. Με την εκπαίδευση ιατρών, νοσηλευτών, ψυχολόγων και άλλων υγειονομικών στη σωστή διαχείριση μολυσματικού περιστατικού και με την εφαρμογή καλών πρακτικών από όλο τον κόσμο, χωρίς να αποτελούν θέσφατα οι αποφάσεις των Βρυξελλών.

Τέλος, μια παρατήρηση δική μου, που τη μοιράστηκα με τον καθηγητή Λεόντιο Κωστρίκη και, νομίζω, την αξιοποίησε, είναι ότι οι φορείς του ιού HIV δε νοσούν από τον κορωνοϊό ή τουλάχιστον δε νοσούν βαριά. Αυτό το ζούμε στη Ζιμπάμπουε, όπου το 85% του πληθυσμού είναι φορείς του HIV, αλλά ελάχιστοι έχουν εμβολιαστεί με το κινεζικό εμβόλιο και ελάχιστοι θάνατοι έχουν καταγραφεί. Βεβαίως, θα μου πείτε ποιος καταγράφει τους θανάτους και τις αιτίες τους στη Ζιμπάμπουε!

Σας ευχαριστώ πάρα πολύ.

(Χειροκροτήματα)

Γραμματέας Σωματίου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας:

Ευχαριστούμε πολύ για την άκρως ενδιαφέρουσα και περιγραφική παρέμβασή της τη φίλη ιατρό Ελένη Θεοχάρους.

Να καλέσω τώρα στο βήμα τον φίλο τον Κυριάκο Τυρίμο, πρώην βουλευτή, για τη δική του παρέμβαση.

Κυριάκος Τυρίμος:

(Πρώην βουλευτής, πρώην μέλος Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Υγείας, ιατρός)

Πριν ν' αρχίσω τη δική μου παρέμβαση, εφόσον είναι η Διεθνής Ημέρα της Γυναίκας σήμερα, να ευχηθώ σε όλες τις κυρίες που παρעυρίσκονται υγεία και οικογενειακή ευτυχία και να γιορτάζουν κάθε χρόνο τη Διεθνή Ημέρα της Γυναίκας!

Πολύ σωστά είπε η κ. Θεοχάρους, δουλέψαμε μαζί το 2000, για να κάνουμε τον νόμο για το ΓΕ.Σ.Υ. Ήμασταν εμείς, ήταν και ο μακαρίτης ο Παρισινός. Γι' αυτό το θέμα μου θα έχει σχέση και με την οικονομία αλλά περισσότερο με το ΓΕ.Σ.Υ.

(Αστειευόμενος)

Τώρα αυτό που δεν κατάλαβα... Όταν κάσαμε, η Ελένη Θεοχάρους με ρωτούσε πόσων χρονών είμαι και ευτυχώς που δεν της απάντησα. Μετά κατάλαβα ότι ήθελε να ρωτήσει σε ποιο γηροκομείο με εβάλαν!

(Γέλια)

Ακόμα εν με εβάλαν και ακόμα δουλεύω!

Θα κάνω μία αναδρομή στο ΓΕ.Σ.Υ. Για ποιο λόγο; Για να αναδείξω τα προβλήματα που υπάρχουν, το πώς εργαζόμαστε ως κράτος και τι πρέπει να κάνουμε, όταν παίρνουμε αποφάσεις. Διότι το ΓΕ.Σ.Υ. το αρχίσαμε από το 1963, ήταν ένα από τα συνέδρια της Π.Ε.Ο. στο οποίο τέθηκε θέμα εφαρμογής του ΓΕ.Σ.Υ. Η τελική έκθεση ολοκληρώθηκε τον Σεπτέμβριο του 1992 επί προεδρίας Γιώργου Βασιλείου και κατατέθηκε από την κυβέρνηση Γλαύκου Κληρίδη στο Υπουργικό Συμβούλιο στις 25

Απριλίου το 1996. Η πρώτη συζήτηση έγινε στο ξενοδοχείο «Forum» στις 14 Μαΐου του 1999 και στις 20 Απριλίου του 2001 ψηφίστηκε ο νόμος πλαίσιο.

Οφείλω να αναφέρω ότι οι πρώτες δαπάνες στον τομέα της υγείας -και αυτό έχει σημασία- ήταν με την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960 και ανέρχονταν στις £3.191.000, ποσό που αντιστοιχούσε στο 3,4% του Α.Ε.Π. Σήμερα έχουμε φτάσει γύρω στο 8% του Α.Ε.Π. Ο δημόσιος τομέας ξόδευε £1.159.000 και ο ιδιωτικός τομέας £2.032.000.

Τον Νοέμβριο του 2002 διορίζεται το πρώτο διοικητικό συμβούλιο με πρόεδρο τον Νίκο Ιωάννου, τον πατέρα του υπουργού. Και μετά παραιτήθηκε και ανέλαβε ο Κυριάκος Χριστοφή. Ψηφίστηκαν τα πρώτα κονδύλια. Ήταν η αναδιοργάνωση του Υπουργείου Υγείας, που, αν ανατρέξετε στους σημερινούς νόμους, θα δείτε ότι ψηφίστηκε ο νόμος για την αναδιοργάνωση του Υπουργείου Υγείας -και γι' αυτό είπα ότι θα ανατρέξω στο παρελθόν, για να καταλάβετε με τι σύστημα... και πόσο συνεπείς είμαστε στις αποφάσεις που παίρνουμε και ως κυβέρνηση και ως βουλευτές- για την αυτονόμηση των νοσοκομείων, και ήταν τότε ύψους £483.000.

Οι βασικές αρχές του Γ.Ε.Σ.Υ.: Το σύστημα πρέπει να είναι καθολικό, οικονομικά βιώσιμο, να παρέχει ισότιμη μεταχείριση και να εξασφαλίζει υψηλού επιπέδου υπηρεσίες φροντίδας υγείας. Δεν μπορώ να πω σήμερα ότι παρέχονται υψηλού επιπέδου υπηρεσίες φροντίδας υγείας. Κάθε ασθενής έχει δικαίωμα επιλογής γιατρού και νοσηλευτηρίου. Ούτε αυτό μπορώ να πω ότι υπάρχει σήμερα, διότι απλώς τα περισσότερα νοσηλευτήρια δεν μπήκαν. Γραφήκαμε ως προσωπικοί γιατροί. Ποιοι θέλουν να έρθουν, ποιοι θέλουν να μην έρθουν, αυτό θα το πω στη συνέχεια. Η χρηματοδότηση γίνεται μέσω εισφορών, συνεισφορών και συμπληρωμών. Στο σύστημα θα συμμετέχουν και άλλοι επαγγελματίες υγείας, όπως εργοθεραπευτές, ψυχολόγοι, λογοπαθολόγοι, φυσικοθεραπευτές, κλινικοί διαιτολόγοι κ.λπ. Οι εισφορές

καθορίζονται βάσει του περί Φορολογίας Εισοδήματος Νόμου και ο εισφορέας καθορίζεται με βάση το άρθρο 19 του νόμου. Διορίζεται με βάση το άρθρο 42 και Επίτροπος Εποπτείας. Θα αναφερθώ στον νόμο, διότι υπάρχει Επίτροπος Εποπτείας, υπάρχει ιατρικό συμβούλιο, το οποίο πρέπει να ασκεί έλεγχο και για το οποίο εμείς ως εν ενεργεία γιατροί δεν καταλάβαμε αν υπάρχουν αυτά και πώς γίνεται αυτός ο έλεγχος. Ο ετήσιος προϋπολογισμός να μην υπερβαίνει το 5%, εκτός αν αποφασίσει το Υπουργικό Συμβούλιο διαφορετικά και μετά από πέντε χρόνια. Υπάρχει το διοικητικό συμβούλιο, στο οποίο εκπροσωπείται η κυβέρνηση, οι εργοδοτικές, οι εργατικές οργανώσεις, εκπρόσωπος των ασθενών, εκπρόσωπος των αυτοτελώς εργαζομένων και δεν υπάρχει εκπρόσωπος του Παγκύπριου Ιατρικού Συλλόγου. Οι δικαιούχοι είναι πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας, πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης με μόνιμη διαμονή στην Κυπριακή Δημοκρατία, πρόσφυγες βάσει του περί Προσφύγων Νόμου, ειδικές περιπτώσεις κατόπιν υποβολής σχετικής αίτησης.

Η αμοιβή του παροχέα. Διότι πολλοί νομίζουν ότι... Πάντα υπάρχουν οι επιτήδριοι, οι οποίοι παίρνουν αρκετά λεφτά και αυτό θα το δούμε στη συνέχεια. Όταν είσαι δεκαπέντε έως δεκαοκτώ χρονών παίρνεις €80,40 τον χρόνο, από δεκαοκτώ έως πενήντα ενός €66 τον χρόνο, από πενήντα ενός έως εβδομήντα €93,60 και άνω των εβδομήντα ενός €116. Λόγω του κορωνοϊού υπήρξε αναπροσαρμογή 5% για κάθε ευρώ μέχρι €4.000 και 12,5% για κάθε ευρώ πέραν των €4.000. Η συμφωνία προνοούσε ότι από την 1^η Μαρτίου του 2022 η αμοιβή του προσωπικού ιατρού επανέρχεται στο αρχικό ύψος. Από την 1^η Ιουνίου 2022 θα έμπαιναν σε εφαρμογή ποιοτικά κριτήρια -τώρα δεν έχω αντιληφθεί πώς καθορίζονται αυτά τα ποιοτικά κριτήρια, παρ' όλο που έπρεπε να καθορίζονται- και δείκτες απόδοσης, αρχικά με ποσοστό 80% με 20% και ακολούθως 70% με 30%, δηλαδή 70% ο μισθός, 30% τα ποιοτικά κριτήρια.

Από την 1^η Ιουνίου άρχισαν και οι εφημερίες και η δυνατότητα από τους προσωπικούς γιατρούς για ορισμό αντικαταστάτη. Αυτό επίσης δεν το καταλαβαίνω. Να τηλεφωνώ στον κάθε συνάδελφο αν μπορεί να με αντικαταστήσει και να τον πληρώνω να με αντικαταστήσει. Αυτό συμβαίνει, ακόμα και όταν είσαι ασθενής. Φανταστείτε έναν ο οποίος εργάζεται και έχει ένα ατύχημα ή έχει ένα έμφραγμα να γυρεύει αντικαταστάτη να τον αντικαταστήσει, διότι δεν υπάρχουν τα Τμήματα Ατυχημάτων και Επειγόντων Περιστατικών (Τ.Α.Ε.Π.), τα οποία έπρεπε να υπάρχουν σε όλη την Κύπρο, και ένας που είναι ασθενής να μπορεί να απευθυνθεί... Και πρέπει ο προσωπικός ιατρός να βρει τον αντικαταστάτη!

Ο καθορισμός των κριτηρίων εισφοράς είναι με βάση τον νόμο: Για τους μισθωτούς και συνταξιούχους από 2,11% έως 2,23%, για τους εργοδότες από 2,69% μέχρι 2,85%, οι αυτοεργοδοτούμενοι από 3,75% μέχρι 3,97% και το κράτος 4,8%.

Υπάρχουν διάφοροι νόμοι. Το άρθρο 7 είναι για τον επίτροπο, όπως σας είπα, ο οποίος διορίζεται από το Υπουργικό Συμβούλιο, στο οποίο είναι υπόλογος μέχρι το εξηκοστό όγδοο έτος της ηλικίας του. Στο άρθρο 56 υπάρχει η ασφαλιστική κάλυψη από τους παροχείς φροντίδας υγείας έναντι αμέλειας και σύμφωνα με το άρθρο 60 ο Υπουργός Υγείας διορίζει Επιτροπή Ελέγχου. Αυτή την Επιτροπή Ελέγχου δεν την είδαμε, δεν ξέρουμε με τι ασχολείται και πρέπει να υπάρχει οπωσδήποτε ο έλεγχος. Διότι, αν δεν υπάρχει έλεγχος, ο καθένας θα κάνει ό,τι θέλει, ο καθένας θα γράφει όσους θέλει.

Θυμάμαι, όταν εργαζόμουν στο πανεπιστήμιο, κάθε Δευτέρα μαζεύονταν όλοι όσοι ήταν στην έδρα του πανεπιστημίου, έπαιρναν κάρτες ασθενών και καλούσαν τον γιατρό, ο οποίος τους θεράπευε, και τον ρωτούσαν: «Έβγαλες αυτή τη διάγνωση, βάσει ποιων δεδομένων; Έδωσες αυτά τα φάρμακα, βάσει ποιων δεδομένων τα έδωσες; Γιατί δεν

έδωσες το άλφα, το βήτα;». Αυτό ανάγκαζε και τους γιατρούς να εργάζονται συνειδητά, αλλά και να επιμορφώνονται. Και αυτό έχει μεγάλη σημασία.

Το μεγάλο μας πρόβλημα είναι τα παραπεμπτικά. Ως γενικοί γιατροί, ως προσωπικοί γιατροί έχουμε τεράστιο πρόβλημα, το οποίο πρέπει να επιλυθεί. Και ποιο είναι το πρόβλημα; Οι προσωπικοί γιατροί δε βλέπουν ασθενείς. Έχει αναπτυχθεί μια πελατειακή σχέση, δεν έρχονται οι ασθενείς στα ιατρεία και αυτό πρέπει να λυθεί. Και έχω εισηγήσεις για το πώς θα λυθεί. Σου τηλεφωνά ο κάθε ένας και σου λέει: «Ξέρεις, είμαι στον ψυχολόγο και μου είπε ότι χρειάζομαι δεκαοκτώ συνεδρίες». «Είμαι στον φυσικοθεραπευτή. Να σου δώσει τον κωδικό, για να γράψεις παραπεμπτικό». «Είμαι στον διαιτολόγο». Εάν του πεις: «Ξέρεις, δεν μπορώ χωρίς να σε εξετάσω» και πρέπει να βρούμε κάτι βάσει του οποίου πρέπει να εξετάζεται και, για να εξετάζεται από τον προσωπικό γιατρό πρέπει να συνεισφέρει, έστω και €5... Εάν είναι ανάγκη να πάει στον προσωπικό γιατρό, να πληρώσει τα €5, για να τον δει, θα λύνονται πολλά προβλήματα. Διότι δεν μπορεί να πει: «Ξέρεις, έχω κερύ στο αυτί και γράψε μου παραπεμπτικό.» ή «Πονώ τον λαιμό μου». Μα, τόσα χρόνια ποιος τους έκανε θεραπεία; Δεν είναι ο προσωπικός γιατρός που έκανε θεραπεία μιας οξείας αμυγδαλίτιδας; Τώρα πρέπει να του γράψω παραπεμπτικό, να πάει στον ωτορινολαρυγγολόγο;

Αυτό είναι ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα. Συγγνώμη, κύριε πρόεδρε, που μπορεί να καταναλώσω λίγο παραπάνω χρόνο, αλλά θα σας αναφέρω δύο περιπτώσεις που μου έτυχαν τελευταίως. Με παίρνουν τηλέφωνο: «Σε παρακαλώ, γράψε στον δερματολόγο ένα παραπεμπτικό για είσφρηση όνυχος». Μπήκε δηλαδή το νύχι μέσα στο κρέας. Εμένα η μάνα μου έπκλιανεν το ψαλίδι και μου έκοβε το νύχι και ήμουν μια χαρά! Λέω: «Άτε»! Έγραψα ένα παραπεμπτικό, δηλαδή μία επίσκεψη κοντά μου, διότι μπήκα στο κομπιούτερ, δύο με την επίσκεψη στον δερματολόγο. Σε μια εβδομάδα μου

ζήτησε ανανέωση. Άτε, να μην έρθω σε ρήξη με τον συνάδελφο, έγραψα δεύτερο παραπεμπτικό και στο τέλος παίρνω από έναν συνάδελφό μας που ήμασταν μαζί στο νοσοκομείο, Ελένη, έκδοση μακροχρόνιου παραπεμπτικού, που μπορεί να υποδηλοί και δώδεκα επισκέψεις για είσφρηση όνυχος! Έγινα έξω φρενών! Λέω, για όνομα του Θεού, για ένα νύχι, πόσοι τον είδαν και πόσα έπρεπε να γράψεις!

Είχα ακόμα μία περίπτωση: Λίπωμα στην πλάτη. «Γιατρέ, έχω λίπωμα και μου είπε ο δερματολόγος ή να πάω κοντά του ή να πάω σε πλαστικό». «Εφόσον είσαι κοπέλα, να πάεις σε πλαστικό». Γράφω της να πάει σε πλαστικό και με παίρνει την επομένη. «Είπαν μου να κάνω υπερήχους». Μα, πού να κάνεις τους υπερήχους; «Πάνω στην πλάτη!» «Κύριε ελέησον! Άσε τον πλαστικό να κάνει τη δουλειά του, να κάνει βιοψία, αν χρειάζεται, και μετά, αν χρειάζεται, μπορεί να γίνει και αξονική τομογραφία». «Όχι, γιατρέ, μου είπε ότι πρέπει να μου γράψεις. Εξάλλου, είπαν μου το και οι γειτόνισσες!» «Δεν μπορώ να κάνω έτσι πράγμα, διότι εξευτελίζομαι και ως γιατρός! Δε σπούδαζα τόσα χρόνια, έκανα τόσες ειδικότητες, για να γράψω υπερήχους για την πλάτη, γιατί έχεις λίπωμα!» Την τρίτη ημέρα, εφόσον δεν ανταποκρίθηκα, διαγράφηκε. Αυτή είναι δυστυχώς... Αυτό μου συνέβη. Και εγώ δεν έγραψα πολλούς, γιατί έτσι θεώρησα... Είναι αυτό που συμβαίνει σήμερα στην πραγματικότητα και πρέπει να κάτσουμε όλοι, Ελένη, να τα ξαναδούμε από την αρχή. Δεν είναι αυτός ο νόμος που ψηφίσαμε τον Απρίλη του 2001. Ήταν εντελώς διαφορετικός.

Οικονομικά του ΓΕ.Σ.Υ. και η βιωσιμότητα των δημόσιων νοσηλευτηρίων: Έχουμε σοβαρό πρόβλημα. Έχουμε σοβαρό πρόβλημα γιατρών εκτός του ΓΕ.Σ.Υ. που ζητούν να συνταγογραφούν. Εάν τους επιτραπεί, τότε θα φύγουμε όλοι από το ΓΕ.Σ.Υ., διότι, αφού μου επιτρέπει να συνταγογραφώ, γιατί να μείνω στο ΓΕ.Σ.Υ. στο κάτω κάτω της γραφής; Για τούτο τον τομέα έχω μια πολύ καλή συνεργασία και βοήθεια από τον

διευθυντή του Οργανισμού Ασφάλισης Υγείας (Ο.Α.Υ.), τον κ. Παπακωνσταντίνου, τον οποίο ευχαριστώ και δημόσια και χαίρομαι που μας τιμά με την παρουσία του.

Οι αρχικές δαπάνες, βάσει των μελετών των εμπειρογνομόνων, για το 2022 ήταν €1,2 δις, δηλαδή €1 δις ο προϋπολογισμός του ΓΕ.Σ.Υ. και €200 εκατομ. οι λειτουργικές δαπάνες του Υπουργείου Υγείας. Σήμερα η εισφορά του κράτους στο ΓΕ.Σ.Υ. ανέρχεται στις €512,8 εκατομ., αύξηση από το 2021 κατά €78,8 εκατομ. Οι υπόλοιπες δαπάνες του Υπουργείου Υγείας είναι €626 εκατομ. για το ΓΕ.Σ.Υ. και οι εισφορές του κόσμου ανέρχονται στα €687 εκατομ.

Βάσει της έκθεσης του Υπουργού Υγείας κατά τους προϋπολογισμούς του Υπουργείου Υγείας για το 2023, αποτελεί το 11% του συνολικού κρατικού προϋπολογισμού, ενώ για το 2022 αποτελούσε το 14,8%. Είναι ένας πολύ μεγάλος αριθμός, αυτό περίπου αντιστοιχεί γύρω στο 8% του Α.Ε.Π., και από το 5% που λέγαμε, πήγαμε στο 8%. Ξανατονίζω ότι η προσφορά προς τον κόσμο και το επίπεδο της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης δεν είναι αυτό το οποίο αναμέναμε.

Υπάρχουν και οι ιδιωτικές δαπάνες, ποσό το οποίο είναι άγνωστο. Αν υπολογίσουμε και το έλλειμα των δημόσιων νοσηλευτηρίων, ποσό το οποίο ανέρχεται στα €200 εκατομ., τότε όλο το ποσό για το ΓΕ.Σ.Υ. είναι γύρω ή πέραν των €2 δις. Δεν είναι τυχαία που εταιρείες του εξωτερικού αγοράζουν νοσηλευτήρια, αγόρασαν ήδη το «Αρεταίειο», το «Απολλώνειο», το «Mediterranean Hospital», όμως, με αυτά τα ελλείματα που υπάρχουν στα κρατικά νοσηλευτήρια, αυτό που φοβούμαι είναι η ιδιωτικοποίηση και των κρατικών νοσηλευτηρίων, και τότε πάμε σε ένα πολυασφαλιστικό και αλίμονο σε όποιον δεν έχει λεφτά για να δει την υγεία του!

Οι δαπάνες για την αντιμετώπιση της πανδημίας από το 2020 μέχρι το 2022 έχουν ξεπεράσει τα €200 εκατομ. σε εμβόλια, φάρμακα, τεστ και αγορά υπηρεσιών. Οι θάνατοι από τον COVID-19 για την περίοδο 2020-2022 ανήλθαν στους 1 305 και τα

κρούσματα στις 650 088. Παγκόσμια έχουμε 675 922 000 κρούσματα. Με την αυτονόμηση των νοσοκομείων και την πλήρη εφαρμογή του ΓΕ.Σ.Υ. από το 2020 οι δαπάνες περιλαμβάνονται στους προϋπολογισμούς των δύο ημικρατικών οργανισμών, του Ο.Α.Υ. και του Ο.Κ.ΥΠ.Υ., κάποια στοιχεία τα οποία πήρα από το Τμήμα Στατιστικής.

Από τον Ιούνιο μέχρι τον Δεκέμβριο του 2019 τα έξοδα για το ΓΕ.Σ.Υ. ήταν €225 εκατομ. και για το 2020 €756 εκατομ., είναι επισκέψεις σε προσωπικούς γιατρούς και ούτω καθεξής. Οι επισκέψεις στους προσωπικούς γιατρούς ήταν -προσέξτε- 2 770 000, οι επισκέψεις στους προσωπικούς γιατρούς και στους ειδικούς 3 247 000, σύνολο 6 017 000, δηλαδή πόσος κόσμος είμαστε, για να κάνουμε τόσες επισκέψεις στους γιατρούς! Και αυτό γίνεται, διότι δεν υπάρχει αντικίνητρο και ξέρουν ότι δε θα πληρώσουν. Πρέπει να λύσουμε το πρόβλημα, μπορεί να μειωθεί, να μπούνε όλα τα νοσοκομεία, να καθοριστεί τι πρέπει να πληρώνουν -έστω και €5, όπως είπα και στην αρχή- και, αν είναι δυνατό, να συνεισφέρουν, και, όταν ξεπεράσουν τις επισκέψεις... Εκτός φυσικά από τους καρκινοπαθείς και άλλες σοβαρές ασθένειες, διότι με αυτό τον τρόπο θα καταστρέψουμε το σύστημα υγείας και δεν μπορούμε να παρέχουμε σοβαρή ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Οι χορηγίες του Υπουργείου Υγείας σε μη κυβερνητικούς οργανισμούς αυξήθηκαν στα €3,4 εκατομ. και το 2022 προστέθηκαν ακόμα €600.000.

Οι κυριότερες αιτίες της όλης κατάστασης. Δεν υπάρχει έλεγχος, παρ' όλο που έχει διοριστεί επίτροπος και ιατρικά συμβούλια. Τα κρατικά νοσηλευτήρια δεν έχουν αυτονομηθεί. Ο πρώτος νόμος για την αυτονόμηση, όπως σας είπα, ψηφίστηκε το 2002, ο δεύτερος γύρω στο 2005, ο τρίτος νόμος το 2017 και νομίζω ότι μέχρι το 2023 έπρεπε να αυτονομηθούν, αλλά δε βλέπω φως στη σήραγγα.

Τα ραντεβού των ασθενών. Όταν είσαι στο ΓΕ.Σ.Υ., εάν τα καταφέρεις και ζήσεις, μπορεί να πάρεις ραντεβού μετά από πέντε-έξι μήνες. Εάν είσαι ασφαλισμένος, τότε μπορεί να πάρεις την επόμενη εβδομάδα. Εάν πληρώσεις, παίρνεις την επόμενη ημέρα.

Οι προσωπικοί ιατροί, όπως έχω αναφέρει, μετατράπηκαν σε γραφείς. Αντί να κάνεις εσύ τη δουλειά, παίρνεις τρεις-τέσσερις γραφείς, τους λες τι θα κάνουν και τι θα γράφουν και εσύ απλώς επιστατείς! Αυτό είναι τραγωδία για έναν γιατρό. Εάν ο γιατρός δε βάλει το στηθοσκόπιο πάνω στον άρρωστο, ξεχνά την ιατρική. Δεν πέρασε μέρα να μη διαβάσω και πιάνω τον εαυτό μου ορισμένες φορές, ιδιαίτερα για τα νέα σκευάσματα και τις παρενέργειές τους, ορισμένα πράγματα να μην τα θυμούμαι. Βάζαμε το στηθοσκόπιο, Ελένη, και κρίναμε αν υπήρχε πρόβλημα με τις βαλβίδες της καρδιάς, αν υπήρχε ηπατομεγαλία, υπήρχε ανεύρυσμα. Σήμερα μπορεί να κάνεις μέρες και να μη δεις άρρωστο μπροστά σου, όλα τα κάνουν οι γραμματείς!

Όπως είπα, με την αυτονόμηση, με την αναδιάρθρωση του υπουργείου ένα άλλο σοβαρό πρόβλημα είναι οι πανεπιστημιακές κλινικές. Δε νοείται να μην έχουμε πανεπιστημιακές κλινικές και να έχουμε ιατρικές σχολές. Οι φοιτητές πού θα πάνε να εξετάσουν αρρώστους; Πώς θα εξετάσουν; Πώς θα συμβουλευτούν τον Καθηγητή τους, εάν δεν υπάρχουν πανεπιστημιακές κλινικές;

Τα κέντρα υποδοχής των προσφύγων. 6% είναι μετανάστες. Πρώτη φορά μετά από τόσα χρόνια ζούμε ηπατίτιδες, έχουμε έιπζ, έχουμε σύφιλη και έχουμε φυματίωση. Έτυχε να δω άρρωστο με φυματίωση -για την οποία άκουγα από τον πατέρα μου και τον παππού μου- στα κόκκαλα. Η φυματίωση είναι μια πολύ σοβαρή ασθένεια και, αν δεν κάνουμε κάτι, τότε ουαί ημίν και αλίμονό μας! Εξετάσεις πρέπει να γίνονται και στα κέντρα των αιτητών ασύλου, στα κέντρα απεξάρτησης. Βρισκόταν σε κίνηση το αυτοκίνητο και κατέβηκε ο άλλος κάτω όπως βρισκόταν σε κίνηση το αυτοκίνητο.

Έχουμε και εμείς πολύ σοβαρό πρόβλημα με τους ναρκομανείς, υπάρχει σοβαρή αύξηση.

Οι επιδοτούμενοι ασθενείς για νοσηλεία στο εξωτερικό, η χάραξη της στρατηγικής για το κάπνισμα, για τον καρκίνο, για το έιπζ, για τις ηπατίτιδες A, B, C, για την φυματίωση, όπως είπα. Για τις ηπατίτιδες A και B κάνουμε εμβολιασμό.

Η μετεκπαίδευση των γιατρών μας. Πρέπει να καθοριστούν προγράμματα, ώστε τουλάχιστον δύο φορές τον χρόνο, έστω και τρεις-τέσσερις ημέρες, για τις βασικές αρρώστιες να πηγαίνουμε για μετεκπαίδευση.

Για τον καρκίνο του μαστού, με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου το κλιμακωτό όριο για το Πληθυσμιακό Πρόγραμμα Ελέγχου Ανίχνευσης Καρκίνου του Μαστού επεκτάθηκε μέχρι τα εβδομήντα τέσσερα χρόνια, από σαράντα πέντε μέχρι εβδομήντα τεσσάρων ετών, βάσει των κατευθυντήριων Οδηγιών της E. E.

Εισαγωγή ανιχνευτικού προγράμματος για τον καρκίνο του τραχήλου της μήτρας.

Επικαιροποίηση του εθνικού προγράμματος εμβολιασμών. Έχουν προστεθεί εμβόλια ανεμοβλογιάς, ηπατίτιδας A και B, πνευμονιόκοκκου και για τα ανθρώπινα θηλώματα σε γυναίκες και αγόρια, όμως δεν υπάρχουν κέντρα εμβολιασμών. Αυτό είναι πολύ σοβαρό, διότι είναι ένα βάσανο. Πρέπει να εμβολιαστούν με βάση το ιστορικό και με βάση την ηλικία κάποιοι. Τους παίρνεις τηλέφωνο. Εγώ δεν έγραφα πολλούς, αλλά διερωτώμαι ένας που έχει εγγεγραμμένους 1 000 δικαιούχους. Υπολογίζει και λέγει: «Από αυτούς τους 1 000 οι 500 πρέπει να κάνουν τα εμβόλια». Τους τηλεφωνάς. «Άραγε να το κάνω»; «Μα, πρέπει να το κάνεις». «Καλά, παράγγειλέ το να δούμε». Τα φέρνουν τα εμβόλια, τα χρεώνεται ο γιατρός τα εμβόλια, τους τηλεφωνάς, «Θα περάσεις να σου κάνω το εμβόλιο»; «Τώρα να δούμε και το σκέφτομαι». Και αυτή η ιστορία συνεχίζει μέρες, μέχρι να αποφασίσει ένας αν θα κάνει το εμβόλιο της γρίπης ή το εμβόλιο για τον κορωνοϊό ή τα άλλα εμβόλια, όπως της

ανεμοβλογιάς, της ηπατίτιδας και του πνευμονιόκοκκου και για τα ανθρώπινα θυλώματα. Εφόσον βγούμε στην τηλεόραση και πούμε ποιοι είναι οι πληθυσμοί οι οποίοι είναι αναγκασμένοι να κάνουν τα εμβόλια, τότε ο καθένας να αναλάβει τις ευθύνες του και να πάει στο κέντρο εμβολιασμού, δε θα τα φορτώνεται ο προσωπικός γιατρός και να τσακώνεται με τον καθένα, και όποιος θέλει να πηγαίνει στο κέντρο εμβολιασμού να κάνει τα εμβόλια.

Ευχαριστώ που με ακούσατε, εύχομαι σε όλους υγεία.

Γραμματέας Σωματίου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας:

Ευχαριστούμε πάρα πολύ.

Στο ενδιάμεσο των δύο υπό συζήτηση θεμάτων ο Κυριάκος μάς έδωσε ένα ιστορικό της δημιουργίας του ΓΕ.Σ.Υ. και παράλληλα των δυνατοτήτων, αλλά και των αδυναμιών και των κενών που παρατηρούνται, καθώς και τις στρεβλώσεις στις διαδικασίες, στις εξετάσεις, στις παραπομπές και στις θεραπείες των ασθενών.

Ευχαριστούμε, Κυριάκο.

Να καλέσω τον φίλτατο τον Πάμπο Παπαγεωργίου, ο οποίος έχει μία ανειλημμένη υποχρέωση στις 7.00 μ.μ. και έτσι τον φέρνουμε τρίτο.

Πάμπος Παπαγεωργίου:

(Πρώην βουλευτής, πρώην μέλος Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Οικονομικών και Προϋπολογισμού, Επίκουρος Καθηγητής Φιλοσοφίας)

Να μου επιτρέψετε να μιλήσω από της θέσεώς μου, διότι θα μιλήσω προφορικά λόγω διδασκαλικής ιδιότητας, χρησιμοποιώντας όμως τις σημειώσεις μου.

Το θέμα μου είναι πώς επηρεάστηκε η κυπριακή οικονομία από τον πόλεμο στην Ουκρανία, σε ποιο βαθμό και αν επιβεβαιώθηκαν οι αρχικοί φόβοι και επίσης σε ποιο βαθμό και πόσο θα επηρεαστεί στη χρονιά που μπαίνει.

Η κυπριακή οικονομία έκλεισε το 2022 με ρυθμό πραγματικής ανάπτυξης 5,8%, ενώ ο φόβος, όταν ξέσπασε ο πόλεμος, ήταν ότι ο ρυθμός ανάπτυξης θα περιοριζόταν στο 2%-2,5%. Χειρότερο όμως ήταν τα πράγματα όσον αφορά τον πληθωρισμό, εκεί ο πληθωρισμός ανέβηκε περισσότερο απ' ότι προβλεπόταν, πήγε στο 8,1%, ενώ η πρόβλεψη ήταν για 4,4%. Τα δημοσιονομικά δεν επηρεάστηκαν τόσο άσχημα. Παρ' όλο που έδωσε το κράτος λεφτά, για να επιδοτήσει τις τεράστιες αυξήσεις στην ενέργεια, πρέπει να ξέρετε ότι, όταν έχει πληθωρισμό, το κράτος εισπράττει πολύ περισσότερα, είναι σαν να αυξάνεται η φορολογία, διότι δε μεταβάλλονται τα όρια της φορολογίας με βάση τον πληθωρισμό, οπότε κάποιος ο οποίος παίρνει ονομαστικά περισσότερα λεφτά πληρώνει περισσότερους φόρους, με αποτέλεσμα τα έσοδα του κράτους, όταν υπάρχει πληθωρισμός, να ανεβαίνουν, γι' αυτό δεν υπάρχει επιδείνωση δημοσιονομική, παρά το γεγονός ότι το κράτος έχει ξοδέψει λεφτά, για να επιδοτήσει την ενέργεια. Άρα, η οικονομία επηρεάστηκε λιγότερο από τους αρχικούς φόβους, αλλά έχει επηρεαστεί περισσότερο σε έναν τομέα του πληθωρισμού για τον οποίο θα μιλήσω μετά.

Σε ποιους τομείς επηρεάστηκε η οικονομία; Το πιο εμφανές είναι ο τουρισμός. Περιμέναμε οκτακόσιες χιλιάδες τουρίστες το 2022 από Ρωσία, Ουκρανία, Λευκορωσία, οι οποίοι βεβαίως δεν ήρθαν, όμως σε μεγάλο βαθμό αντικαταστάθηκαν από τουρίστες από άλλες χώρες. Ήμασταν τυχεροί, γιατί το 2022 είναι μία χρονιά κατά την οποία ο κόσμος γενικά ήθελε να ταξιδέψει διεθνώς, βγάζοντας τα απωθημένα του από την πανδημία, μάλιστα στα αγγλικά αυτό το είδος τουρισμού ονομάζεται «revenge tourism», δηλαδή «τουρισμός της εκδίκησης».

Επίσης χάσαμε άμεσες επενδύσεις που έκαναν οι Ρώσοι, αλλά κερδίσαμε επενδύσεις από αλλού, οπότε αυτό δε φάνηκε. Εκεί που υπάρχει μεγάλη επίδραση είναι στις τιμές της ενέργειας, στον πληθωρισμό. Ανέβηκαν πάρα πολύ οι τιμές της ενέργειας σε άμεση

σχέση με τον πόλεμο, αλλά ο πληθωρισμός είναι ένα σύνθετο φαινόμενο, δεν είναι ο μόνος λόγος ο πόλεμος, ο κόσμος ξόδεψε μετά την πανδημία, υπήρχε πρόβλημα στις εφοδιαστικές αλυσίδες. Επίσης, οι Κεντρικές Τράπεζες στην Αμερική και στην Ευρώπη ακολούθησαν την εντελώς λανθασμένη πολιτική, να διατηρούν μηδενικά τα επιτόκια, που είναι και αυτό μία πηγή πληθωρισμού, και τώρα τρέχουν να διορθώσουν ένα κακό που εν μέρει το προκάλεσαν οι ίδιοι. Άρα, ο πληθωρισμός είναι μία συνέπεια από αυτό τον πόλεμο, αλλά δεν είναι ο πόλεμος ο μόνος λόγος για τον πληθωρισμό.

Γιατί τελικά δεν επηρεάστηκε αρνητικά η ανάπτυξη στην Κύπρο; Λοιπόν, εδώ είναι ένα ερώτημα που πρέπει κάποιος να το δει κάπως πιο βαθιά. Η οικονομία πήγε καλά, γιατί η ζήτηση μετά την πανδημία είναι υψηλή και επίσης έχουν έρθει πολλές εταιρείες στην Κύπρο, κάποιες μάλιστα λόγω του πολέμου. Γενικά η Κύπρος είναι μία ευέλικτη οικονομία, οπότε το ερώτημα είναι αν μας βοηθά το ότι είμαστε μικρό κράτος, μας βοηθά οικονομικά; Μικρά είναι τα κράτη που έχουν πληθυσμό κάτω από 1,5 εκατομ. στις οικονομικές μελέτες.

Πρέπει να σας πω ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του μικρού μεγέθους και των οικονομικών επιδόσεων, δηλαδή, άμα είσαι μικρός, έχεις καλύτερες επιδόσεις. Αυτό μπορεί να φανεί λίγο περίεργο. Γιατί; Γιατί μία μικρή οικονομία δεν έχει μεγάλη αγορά, δεν μπορεί να κάνει οικονομίες κλίμακας, έχει πολλά έξοδα, σπάνταρντ έξοδα, όπως δημόσια διοίκηση κ.λπ. Συνήθως εξαρτάται από στρατηγικές εισαγωγές που δεν μπορεί να αντικαταστήσει, όπως, παράδειγμα, η Κύπρος με τα καύσιμα, δεν μπορεί να αντικαταστήσει εύκολα τις εισαγωγές.

Γιατί λοιπόν ένα μικρό κράτος να τα πηγαίνει καλύτερα και -στη συγκεκριμένη περίπτωση- γιατί η Κύπρος πάει καλύτερα οικονομικά παραδοσιακά; Δηλαδή, αν δει κάποιος την κυπριακή οικονομία από το 1960 και μετά -και λέω από το 1960, που μπορούμε να την αυτορυθμίζουμε- έχει καλύτερες επιδόσεις από τη διεθνή οικονομία.

Εδώ υπάρχουν αρκετές μελέτες που έχουν γίνει για την οικονομία των μικρών κρατών. Θα σας φανεί λίγο περίεργο, αλλά εξηγείται από μελέτες στο Πανεπιστήμιο της Μάλτας οι οποίες δείχνουν ότι τα μικρά κράτη έχουν και πλεονεκτήματα. Τα πλεονεκτήματά τους είναι ότι εύκολα μπορούν να αλλάξουν τομέα στον οποίο δίνουν σημασία και επίσης το εργατικό τους δυναμικό είναι πιο ευέλικτο.

Αυτό το πράγμα παρουσιάστηκε στην Κύπρο πολύ έντονα μετά το 1974. Μετά το 1974 μετατοπίστηκε το οικονομικό βάρος από τη γεωργία, στην αρχή, στην ελαφρά βιομηχανία, μετά στον τουρισμό, μετά στις υπηρεσίες, σε κάποιο βαθμό και στις κατασκευές. Όλη αυτή η μετάβαση δεν μπορεί να γίνει σε μία μεγάλη οικονομία, οι μεγάλες οικονομίες συνήθως είναι πολύ πιο αργές στην ανταπόκρισή τους. Βεβαίως στην περίπτωση της Κύπρου πρέπει να σας πω ότι υπάρχουν και άλλα πλεονεκτήματα, όπως το γεγονός ότι γενικά ο κόσμος εδώ και αιώνες παίρνει ρίσκα, δηλαδή ο Κύπριος είναι εξοικειωμένος με την έννοια του επιχειρείν, του να πάρει ρίσκα. Σε άλλες χώρες είναι και πιο παγιωμένες οι κοινωνικές τάξεις, γι' αυτό είναι και πιο δύσκολο να δεις μεγάλες επιδόσεις.

Ποιες συνέπειες αφήνει -αυτή είναι η τελευταία ερώτηση που θέλω να απαντήσω- η κρίση αυτή σε κοινωνικό επίπεδο; Λοιπόν, οι προβλέψεις για το πώς θα πάει η οικονομία το 2023 δεν είναι ευνοϊκές, η Ευρώπη προβλέπει ότι θα υπάρξει ανάπτυξη στην Κύπρο μόνο 1,3%, αλλά συνήθως αυτοί πέφτουν έξω. Το Πανεπιστήμιο Κύπρου προβλέπει 2,3%, η Κεντρική Τράπεζα 2,5%. Εν πάση περιπτώσει, όλοι προβλέπουν ότι τα πράγματα δε θα είναι τόσο καλά. Ο λόγος είναι η διεθνής οικονομία, όχι η κυπριακή οικονομία, υπάρχει αυτή τη στιγμή ένα τεράστιο πρόβλημα πληθωρισμού. Ο οποίος πληθωρισμός, όπως είπα, έχει προέλθει από πολλές πηγές και οι Κεντρικές Τράπεζες ανεβάζουν τα επιτόκια. Όταν ανεβάζουν τα επιτόκια, το κάνουν επίτηδες, για να σταματήσει ή να περιοριστεί η ανάπτυξη, διότι ανεβαίνουν τα επιτόκια, σημαίνει οι

επιχειρήσεις θα κάνουν λιγότερες επεκτάσεις, ο κόσμος θα ξοδεύει λιγότερα, θα έχει έξοδα αυξημένα στο δάνειο του σπιτιού, δε θα παίρνει καινούρια δάνεια τόσα πολλά, άρα η οικονομική δραστηριότητα θα είναι περιορισμένη.

Όμως ο πληθωρισμός -και να τελειώσω με ένα-δύο κοινωνικές παρατηρήσεις- είναι κάτι πολύ επικίνδυνο για την κοινωνική συνοχή, γιατί πλήττει τους πιο φτωχούς. Αυτός που έχει χαμηλά εισοδήματα ξοδεύει το σύνολο των εισοδημάτων του κυρίως για βασικά προϊόντα, τα βασικά προϊόντα έχουν πιο ψηλό δείκτη πληθωρισμού από ό,τι αυτός που ανακοινώνεται, που είναι ο μέσος όρος, με αποτέλεσμα ο πληθωρισμός που πληρώνουν οι φτωχοί να μην είναι 8%, να είναι 10%-12%, μπορεί και 15%. Άρα, εκεί υπάρχει ένα πρόβλημα για το πώς ο πληθωρισμός θα επιτείνει τις οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες.

Γενικά θα έχουμε να αντιμετωπίσουμε μία σχετικά δύσκολη κατάσταση, υπάρχει ένας φόβος ότι μπορεί να υπάρξει ύφεση στην Ευρώπη. Πιστεύω ότι, αν υπάρξει ύφεση στην Ευρώπη, η Κύπρος δε θα έχει ύφεση, θα είναι όμως κοντά στο μηδέν η ανάπτυξη με αρκετές δυσκολίες, αλλά, όπως είπα προηγουμένως, είμαστε μια μικρή οικονομία, ένα μικρό κράτος πολύ ευέλικτο. Το μόνο πρόβλημα που έχεις, όταν είσαι πολύ ευέλικτος, είναι ότι φθάνεις σε υπερβολές και η υπερβολή στη συγκεκριμένη περίπτωση της Κύπρου είναι ότι εμφανίζεται πολύ συχνά αυτό που λέμε «οικονομία της αρπαχτής», διότι οι οικονομικοί παράγοντες προσανατολίζονται σε πολύ βραχύ ορίζοντα. Το είδαμε αυτό στη μεγάλη κρίση του χρηματιστηρίου, το είδαμε μετά με τη φούσκα των τραπεζών και την κατάρρευσή τους και το είδαμε τελευταία με τις υπερβολές με τα διαβατήρια. Υπάρχει μία πολύ καλή ευμεταβλητότητα της οικονομίας, αλλά ταυτόχρονα αυτό το πράγμα, όταν φθάνει στην υπερβολή, καθίσταται επικίνδυνο.

Ευχαριστώ πολύ.

(Χειροκροτήματα)

Γραμματέας Σωματίου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας:

Ευχαριστούμε τον φίλο κ. Παπαγεωργίου, Καθηγητή Φιλοσοφίας στο Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου, για την αναλυτική περιγραφή των σύνθετων προβλημάτων σε κρίσιμους οικονομικούς τομείς και δείκτες και τις επισφαλείς ή και τις ελπιδοφόρες προοπτικές στα σημερινά τεκταινόμενα στο νησί μας, σε συνάρτηση πάντοτε με τις κοσμογονικές αλλαγές λόγω του Ουκρανικού.

Ευχαριστούμε και πάλι.

Και τώρα η σειρά της κ. Μαρίας Κυριακού.

Μαρία Κυριακού:

(Πρώην βουλευτριά, πρώην μέλος Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Οικονομικών και Προϋπολογισμού, νομικός)

Καταρχάς, πρέπει να σας πω ότι, καθώς πρέπει να σας πω γειά σας, να σας πω ότι καθώς άκουγα τους συναδέλφους μου, εγώ έσβηνα, αυτό το είπαν, αυτό το είπαν, αυτό το είπαν, στο τέλος δεν έμεινε τίποτε να πω!

Ζούμε σε μία εποχή πραγματικά απίστευτα ραγδαίων εξελίξεων με απρόβλεπτες κρίσεις, αλλά παίρνω ακριβώς τη σκυτάλη από το ό,τι είχε πει η Χριστιάνα Ερωτοκρίτου και οι άλλοι συνάδελφοι, η παλιά γενιά και η νέα γενιά πρέπει να δουλέψουν μαζί, για να μπορέσουν να αντεπεξέλθουν σε αυτές τις κρίσεις. Τα κράτη, τα νοικοκυριά, οι επιχειρήσεις προσπαθούν να αντεπεξέλθουν στις διάφορες κρίσεις.

Οι κρίσεις που χτύπησαν την Κύπρο πράγματι είναι από το 1974, μετά, το 2011, το Μαρί, μετά είχαμε το κούρεμα, το 2013, το 2019 είχαμε την πανδημία, το 2022 είχαμε το Ουκρανικό. Όλες αυτές οι επιπτώσεις στην οικονομία, οι αναταραχές που έχουν δημιουργήσει, έχουν καταρχάς συγχύσει την κοινωνία και ταυτοχρόνως έχουν μειώσει τους ρυθμούς ανάπτυξης.

Ιδιαίτερα η πανδημία έχει δημιουργήσει κάποιες καινούριες κουλτούρες, αν θέλετε, καινούριους πολιτισμούς, καινούριες γενιές. Η αναταραχή που δημιούργησε η πανδημία και αναστάτωσε πραγματικά τη ζωή μας, αναγκαστήκαμε να επιστρατεύσουμε την τεχνολογία και η τεχνολογία προσπάθησε να μας βοηθήσει να συνεχίσουμε να δουλεύουμε από το σπίτι ή να συνεχίσουμε να διδασκόμαστε από το σπίτι, να μάθουν τα παιδιά μας να δουλεύουν με τηλεργασία, να μάθουμε εμείς οι ίδιοι να δουλεύουμε remotely, με τηλεργασία. Πρέπει να πούμε ότι η πανδημία ανάγκασε και τις γυναίκες περισσότερο να προσαρμοστούν στις ανάγκες του σπιτιού και τις ανάγκες της εργασίας τους, τις ανάγκασε να μάθουν να διδάσκουν τα παιδιά τους μέσω του τηλεσχολείου, να ενισχύσουν τους δασκάλους από το σπίτι, για να μπορέσουν τα παιδιά να συνεχίσουν να μορφώνονται.

Βοήθησε η τεχνολογία να αντεπεξέλθουν οι επιχειρήσεις κατά τη διάρκεια του αποκλεισμού, αλλά γενικά είναι παραδεκτό ότι παγκόσμια δεν έχει προσθέσει στην ανάπτυξη η τηλεργασία, η εργασία από το σπίτι, η τεχνολογία δε βοήθησε να αυξηθεί η παραγωγικότητα ή η ανάπτυξη, λόγω ακριβώς των αλυσιδωτών κρίσεων που έχουν χτυπήσει την ανθρωπότητα, τις επιχειρήσεις γενικά, τον κόσμο.

Οι εταιρείες μπορεί να θεωρούν ότι και μετά την πανδημία μπορεί να συνεχίσει η τηλεργασία, ούτως ώστε να μειώσουν τα κόστη τους, να μειώσουν την κατανάλωση ηλεκτρισμού, να μειώσουν τους χώρους εργασίας, τα αναλώσιμά τους. Τελικά, παγκόσμιες μετρήσεις δείχνουν ότι η τεχνολογία δεν έχει βοηθήσει την ανάπτυξη.

Πολλές επιχειρήσεις έχουν πετύχει μέσω της τεχνολογίας, αλλά είναι αυτές που πουλούν τεχνολογία, είναι η Google, είναι η Apple, είναι η IBM, δεν είναι οι εταιρείες οι οποίες αναγκάζονται να εφαρμόσουν την τεχνολογία που έχουν κερδίσει από την τεχνολογία. Αυτές ακόμη βασανίζονται να την εφαρμόσουν, να τη λειτουργήσουν, να μάθουν πώς τη χρησιμοποιούν.

Τελικά, δημιουργήθηκαν δύο γενιές. Η μία γενιά είναι η γενιά των «ψηφιακών ιθαγενών». Είναι καινούριες ορολογίες, είναι οι «digital natives». Ποιοι είναι αυτοί οι digital natives; Οι digital natives είναι η νέα γενιά, είναι τα παιδιά που γεννήθηκαν και πατούν κουμπάκια και δουλεύουν τα πάντα, είναι η νέα γενιά που έμαθε με το smartphone της να κάνει όλες της τις δουλειές, να πληρώνει τις τράπεζές της, να κοιτάζει τα ιμέιλ της, να κοιτάζει τη κοινωνική δικτύωσή της, να ακούει ένα κονσέρτο, να ακούει μία μουσική. Αυτή η νέα γενιά πιο πολύ χρησιμοποιεί την τεχνολογία για την κοινωνική της δικτύωση και για τη διασκέδασή της. Δε χρησιμοποιεί την τεχνολογία για την ανάπτυξη, είναι περιορισμένη η χρήση της ανάπτυξης της τεχνολογίας στους digital natives, στους ψηφιακούς ιθαγενείς. Αλλά αυτή η χρήση της τεχνολογίας δε μετρά στο Α.Ε.Π., δεν πρόκειται να αυξηθεί το Α.Ε.Π. ενός κράτους, διότι κάποιος νεαρός ακούει μουσική.

Η άλλη γενιά που δημιουργήθηκε είναι η γενιά που δε μεγάλωσε με την τεχνολογία και είναι η γενιά που λόγω της πανδημίας αναγκάστηκε να προσαρμοστεί στην τεχνολογία, να μάθει πώς χρησιμοποιείται η τεχνολογία και να μπορεί να τη χρησιμοποιήσει στη δουλειά της, για να μη μείνει άνεργη βέβαια. Και αυτή την παλιά γενιά που δε μεγάλωσε με την τεχνολογία την ονόμασαν οι επιστήμονες και οι ειδικοί «ψηφιακούς μετανάστες», «digital immigrants». Μα, πάντα οι immigrants ενίσχυαν την οικονομία σε μία χώρα. Άρα, δημιουργήθηκαν δύο γενιές, η μία γενιά που βγήκε από την πανδημία είναι οι ψηφιακοί ιθαγενείς, που «πετούν» πάνω στα κομπιούτερς, και η άλλη γενιά είναι οι ψηφιακοί μετανάστες, που βασανίζονται να μάθουν να χρησιμοποιούν τα κομπιούτερς.

Και τι λένε τώρα οι ειδικοί στην οικονομία; Ότι, εάν αυτές οι δύο γενιές καθίσουν μαζί και βοηθήσει η μια γενιά την άλλη -η μία γενιά, που «πετά» στην τεχνολογία και ξέρει πώς να τη χειρίζεται, και η άλλη γενιά, που έχει τη σοφία και έχει και τη διάθεση να

μάθει να χρησιμοποιεί την τεχνολογία για την παραγωγικότητα- εάν δουλέψουν μαζί αυτές οι δύο γενιές, θα ξεπεράσουμε τις κρίσεις και θα μπορέσουμε να ξαναμπούμε στην ανάπτυξη και να διασφαλίσουμε την ευημερία για τις νέες γενιές και για τις πιο παλιές γενιές.

Τώρα η πανδημία, εκτός από αυτές τις δύο γενιές που δημιούργησε, δημιούργησε και προβλήματα. Τα μεγαλύτερα θύματα της πανδημίας κοινωνικά, γιατί μας ανέλυσαν οι γιατροί την ιατρική πλευρά, είναι ότι τα παιδιά είναι τα μεγαλύτερα θύματα, λόγω του ότι έχουν χάσει την κοινωνικότητά τους και έχουν χάσει και τρία χρόνια από την εκπαίδευσή τους. Τα παιδιά αναγκάζονται να μείνουν έγκλειστα σε έναν χώρο και να σπουδάζουν με τηλεσχολείο. Μα, το τηλεσχολείο δεν μπορεί να αντικαταστήσει την αυλή που παίζουν τα παιδιά, δεν μπορεί να αντικαταστήσει την τάξη όπου διδάσκονται και τους φίλους τους, και δημιουργούμε παιδιά τα οποία έχουν στερηθεί τρία χρόνια της παιδικής τους ηλικίας, τους έχει δημιουργηθεί άγχος και ανασφάλεια και πολλά παιδιά συνεχίζουν να νιώθουν αυτό τον φόβο και μετά από τον COVID-19, και μετά από την πανδημία. Γι' αυτό χρειάζεται και τα σχολεία, αλλά και οι γονείς να μπορέσουν να εκπαιδεύσουν τα παιδιά τους να ξεφύγουν απ' αυτή την απομόνωση που είχαν και να μπορέσουν να συνεχίσουν να ζουν την καθημερινότητά τους και να ξαναγίνουν κοινωνικά και να απολαμβάνουν τη ζωή και την παιδικότητά τους. Πολλά παιδιά έχουν γνωρίσει βία, λόγω του ότι κλείστηκαν μέσα σε ένα σπίτι που δεν μπορούσαν να κυκλοφορήσουν, πολλές οικογένειες δεν μπορούσαν να χειριστούν τα παιδιά τους και τη δραστηριότητα που ήθελαν τα παιδιά τους να έχουν και δεν μπορούσαν να βγουν έξω. Όλα αυτά δημιούργησαν προβλήματα και κρίσεις εντός της οικογένειας, αλλά και στα ίδια τα παιδιά, πολλά από τα οποία ακόμα νιώθουν αυτή την ανασφάλεια και προσπαθούν να ξαναμπούν μέσα στην κοινωνία. Χρειάζεται στοργή πολλή και από τα σχολεία και από το σπίτι τους.

Κλείνοντας -γιατί ξέρω ότι όλοι είσαστε κουρασμένοι- θα ήθελα να αναφερθώ στους θλιβερούς αριθμούς της πανδημίας. Μας είπε ο Κυριάκος τους αριθμούς για την Κύπρο, αλλά πρέπει να πούμε, ότι 7 000 000 άνθρωποι παγκόσμια έχουν χάσει τη ζωή τους από την πανδημία -είναι τεράστιοι αριθμοί- και επίσης κάπου 700 000 000 έχουν νοσήσει.

Η θετική πλευρά της πανδημίας είναι ότι βοήθησε το περιβάλλον να μειώσει τους βιομηχανικούς ρύπους, διότι δε λειτουργούσαν τα εργοστάσια και τα αυτοκίνητα δεν κινούνταν, άρα καθάρισε η ατμόσφαιρα. Όσον αφορά την Κύπρο, με πολύ συλλογική προσπάθεια και προγραμματισμό καταφέραμε να ξεπεράσουμε τις σοβαρές οικονομικές συνέπειες της πανδημίας, τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα, αλλά συνεχίζει να υπάρχει ακόμη ο κίνδυνος, οι τριγμοί ακόμη υπάρχουν, και ίσως τα δύσκολα έπονται και θα αρχίσουν να φαίνονται, εάν δεν ανακάμψει ο τουρισμός, ο τουριστικός τομέας και ο τομέας των υπηρεσιών, που είναι οι δύο τομείς οι οποίοι βοηθούν την Κύπρο και βοηθούν την οικονομία μας να αναπτυχθεί, δίνουν καινούριες ευκαιρίες στους νέους μας να εργοδοτηθούν, να έχουν μια καλή δουλειά και μία καλή ζωή.

Αυτά εν ολίγοις, αγαπητοί φίλοι και συνάδελφοι, και σας ευχαριστώ πολύ.

(Χειροκροτήματα)

Γραμματέας Σωματείου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας:

Ευχαριστούμε πάρα πολύ για τις ορθές και ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες επισημάνσεις στα θέματα τηλεργασίας, καθώς και στα θέματα των τεχνολογικών επικοινωνιών αιχμής, των ψηφιακών ιθαγενών, των ψηφιακών μεταναστών και τέλος των παιδιών και πώς αυτά βίωσαν και βιώνουν την τελευταία δύσκολη τριετία.

Ευχαριστούμε πάρα πολύ.

Εάν υπάρχουν -ερωτήσεις, όχι τοποθετήσεις, όχι διαλέξεις- παρακαλώ πολύ πολύ σύντομα.

Κώστας Γρηγορίου:

Θα αναφερθώ στην ομιλία του κ. Τυρίμου, η οποία ήταν πολύ καλή.

Ονομάζομαι Κώστας Γρηγορίου. Είμαι συνάδελφος και φίλος με τον κ. Φυττή, όχι βουλευτής.

Δεν είναι ερώτηση, για τον κ. Τυρίμο. Αρκετά απ' αυτά που είπε πράγματι ισχύουν. Εγώ όμως ακούω και άλλους γιατρούς, φίλους και διάφορους, όλοι κατηγορούν το σύστημα αυτό, το οποίο -εντάξει- δεν είναι το τέλειο. Όμως εγώ έρχομαι και λέω το εξής: Οι γιατροί, οι οποίοι είναι μορφωμένοι, ενώ ο κόσμος ο απλός, οι ασθενείς, οι πιο πολλοί είναι αμόρφωτοι, γιατί οι ίδιοι δε συμφωνούν μεταξύ τους; Ένα απλό παράδειγμα, τηλεφωνά ο ασθενής, «στείλε μου ένα παραπεμπτικό». Να του πει, «όχι, δε θα στείλω, έλα εδώ να σε εξετάσω».

Γραμματέας Σωματείου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας:

Μια σύντομη απάντηση, παρακαλώ.

Κυριάκος Τυρίμος:

Η απάντηση είναι ότι πρέπει να ασκείται έλεγχος, πρώτον, και, δεύτερον, να τιμωρούνται τα συμφέροντα. Για ό,τι κάνουμε σήμερα, πάντα πίσω στέκει το οικονομικό συμφέρον.

Γραμματέας Σωματείου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας:

Υπάρχει κάποια άλλη ερώτηση από κάποια φίλη, κάποιο φίλο;

Νομίζω να δώσω τον λόγο στον πρόεδρο του σωματείου, τον κ. Φυττή.

Πρόεδρος Σωματείου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας:

Αγαπητοί φίλοι και φίλες, πριν σας ευχαριστήσω.

Το θέμα που εξετάσαμε σήμερα θέλει πολλή ανάλυση, για να βρούμε πώς επηρέασαν την Κύπρο η πανδημία και ο πόλεμος στην Ουκρανία. Εκείνα που ψηλαφίζουμε εμείς οι πολίτες είναι η ακρίβια στην ενέργεια, η ακρίβια στα σιτηρά, η ακρίβια στα προϊόντα που προέρχονται από τα σιτηρά ή από την κατανάλωση πετρελαιοειδών, ηλεκτρισμού, φαρμάκων, φυτοφαρμάκων, λιπασμάτων και ούτω καθεξής. Εκείνος που θα το εξετάσει σε βάθος θα γράψει δύο-τρεις τόμους, πόσες εργατοημέρες χάθηκαν για τον πληθυσμό της Κύπρου και για την οικονομία ασφαλώς από τις αρρώστιες που μας κράτησαν έγκλειστους για πέντε-δέκα μέρες λόγω του κορωνοϊού.

Δεν μπορούσαμε σήμερα να τα βρούμε όλα αυτά και για όσα μας είπαν οι εκλεκτοί μας ομιλητές, πρέπει να είμαστε ευχαριστημένοι. Δεν ξέρω αν καμιά φορά το ξαναθέσουμε αυτό το θέμα, αλλά είναι τόσα πολλά τα θέματα. Δεν είμαστε Βουλή που μπορεί από τη μία εβδομάδα να αναβληθεί για την επόμενη και για την επόμενη. Είμαστε μία φορά εδώ για το κάθε θέμα, να προβληματίσουμε και τους νέους βουλευτές -που δυστυχώς σήμερα δεν ήρθαν, διότι τρέχουν σε άλλες εκδηλώσεις, για τις γυναίκες- και έτσι είμαστε ευχαριστημένοι, παρ' όλων ότι βγήκαμε λίγο έξω από τα χρονικά μας πλαίσια.

Ευχαριστώ πάρα πολύ τους εκλεκτούς ομιλητές, έκαναν κόπο για να μας ετοιμάσουν τις ομιλίες, και όλους εσάς που ήρθατε από διάφορα σημεία της επαρχίας Λευκωσίας πιστεύω οι περισσότεροι.

Αντιγόνη Παπαδοπούλου:

(Μέλος Σωματείου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας)

Σοφοκλή, μία εισήγηση.

Πρόεδρος Σωματείου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας:

Παρακαλώ.

Αντιγόνη Παπαδοπούλου:

Επειδή ήταν αξιόλογες οι ομιλίες, είναι ενδιαφέρουσες, αν μπορούμε, να έχουμε αντίγραφα.

Πρόεδρος Σωματίου Πρώην Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας:

Αντιγόνη, ζητούμε τις ομιλίες όλων των ομιλητών και κάθε φορά τις μαζεύει και η Βουλή, διότι, όπως έχω προαναγγείλει, με το τέλος της σειράς των δέκα μεγάλων θεμάτων είναι πιθανό να μπορέσουμε να ετοιμάσουμε μία έκδοση μαζί με τη Βουλή ή και μόνοι μας. Μαζί, λέει η κ. Τοφαρή, μπράβο.

Ευχαριστούμε πάρα πολύ.

Η δεξίωση είναι ανοικτή για όλους, οι πόρτες της Βουλής είναι κλειστές, μέχρι να τελειώσει η δεξίωση!

(Ωρα λήξης: 8.00 μ.μ.)